

Régészeti kutatások Somogy vármegyében 2024–2025-ben

¹SOMOGYI KRISZTINA – ²MOLNÁR ISTVÁN – ³BALOGH CSILLA – ⁴KAMPER LORÁND

¹Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár lasinja.somogyi@gmail.com; Rippl-Rónai Múzeum, ²Kaposvár molnaristvan74@yahoo.com

³Istanbul Medeniyet University, Department of Art History csillabal@gmail.com; ⁴Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár kamperlorand@gmail.com

SOMOGYI, K. – MOLNÁR, I. – BALOGH, CS. – KAMPER, L.: *Archaeological researches in Somogy County in 2024–2025.*

Abstract: In this study, we present the results of the archaeological excavations and research conducted by the Rippl-Rónai Museum Kaposvár, between 2024–2025.

Keywords: settlement of the Central European Linear Pottery culture (LBK) – Keszthely-style phase; settlement of the Sopot culture; ceramics of the Lasinja culture; settlements of the Baden complex (Baden IIa, IIb–III), Late Encrusted Pottery culture and Lützenkeramik; two Late Bronze Age hoards (Kurd horizon); Iron Age pits, La Tène Period grave; a Roman Period settlement and terracotta horse figurine (1st–2nd centuries CE), two Roman Period graves (4th century CE), coins; Avar-period cemetery at Zamárdi-Rétiföldek; Early Middle Ages–Árpád-period settlement; remains of a medieval church; late medieval settlement; Ottoman Period settlement, building (stable) and „Balkan-style” ceramics.

2024-ben és 2025-ben az előző évekhez képest kevesebb nagyberuházás valósult meg Somogy vármegyében, ezért a megszokottnál kevesebb terepmunkánk volt. Két kaposvári próbafeltárást hozott pozitív eredményt, de csak az egyik beruházás előtt végeztünk megelőző feltárást. Újabb évaddal folytatódott két tervátadás a vármegyében: a *Berzencei vár feltárájáról* külön tanulmányt olvashatunk a kötetben. Balogh Csilla a Rippl-Rónai Múzeummal együttműködve folytatta az avar temető kutatását Zamárdi-Rétiföldek lelőhelyen. Beszámolunk a régészeti megfigyelésekhez és műemléki felújításokhoz kapcsolódó munkáinkról és közösségi régészeti csoportunk tevékenységéről is.

Kaposvár–Városi Kertészet (40028)

próba- és megelőző feltárás

Somogyi Krisztina

A „Kaposvár, Hársalja utca, Hrsz.: 6268/62-69 területen tervezett autószalonn” nevű beruházás helyszíne Kaposvár nyugati szélén, a Nagykanizsára vezető 61. főúttól közvetlenül északra található az Ezüsthárs Lakópark szomszédságában (Hársalja utca). A Kapos-folyó völgyéből kiemelkedő, É–D-i irányú vonulat déli részéről van szó, amelyet keletről a Kaposba torkolló Csörge-patak határol. A terület természetföldrajzi és stratégiai szempontból is előnyös lehetett; a Kapos-folyó szűk völgye átkelőhelyet biztosított, a túlparton lévő magas dombról (Kecel-hegy) pedig jól látható és ellenőrizhető volt a környék.¹ E feltételek nyomán

többkorszakos lelőhely alakult ki a területen, amely különböző elnevezést kapott a kutatások során (Mátyás-dűlő, Akasztódomb, Mátyás utca, (Városi) Kertészet). Költő László a lakópark beépítése előtt neolitikus, késő rézkori, bronzkori és középkori településmaradványokat, avar kori sírokat és egy 11. századi temetőt tárt fel 2005-ben (Költő 2008, 171.). 2023 őszén a tervezett autószalonn telkén nyitott vezetékárókban újabb gödröket, azaz a lelőhely folytatódását dokumentáltam. Mivel az érintett terület – nyilvánvaló adottságai ellenére – nem tartozott a nyilvántartott lelőhelyhez, előzetes régészeti felmérés munkára volt szükség.²

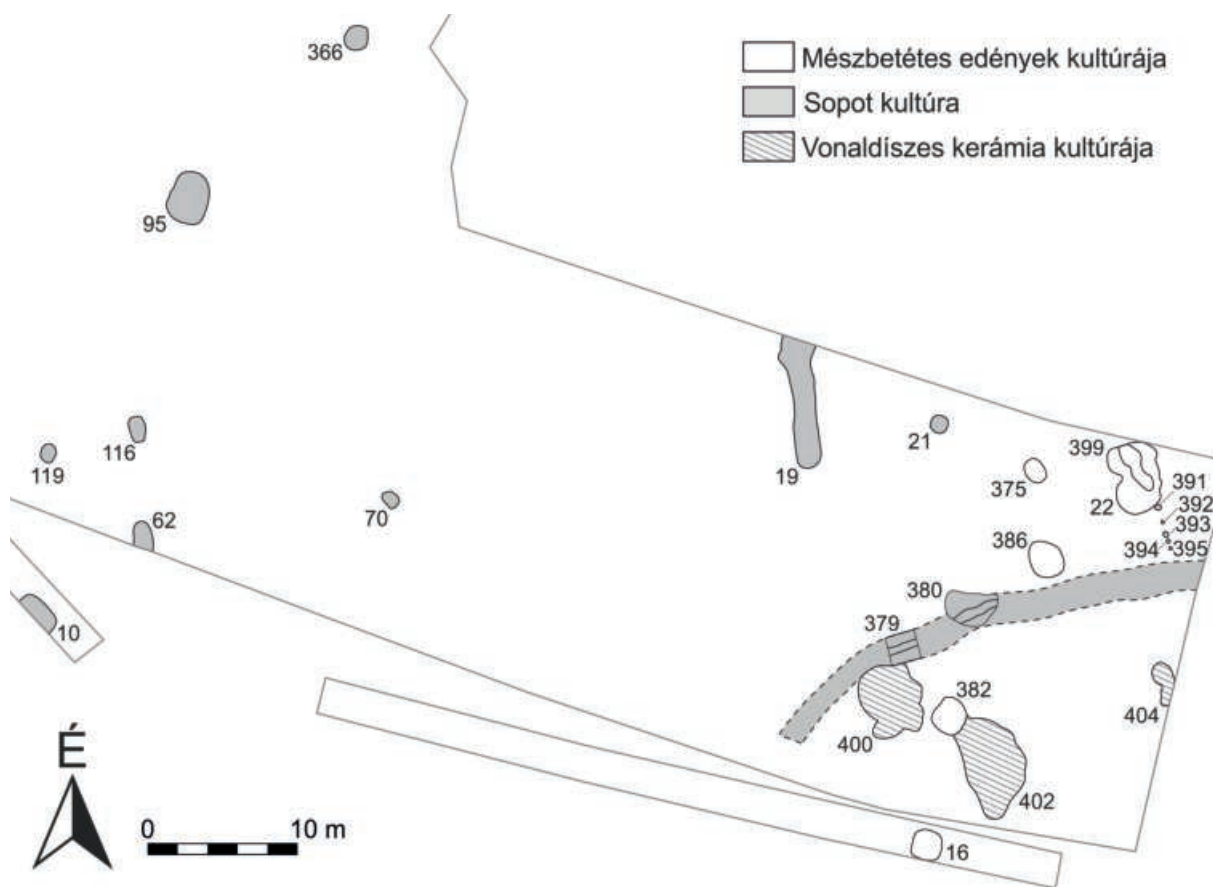
A próbafeltárást 2024. április 9–23. között végeztük el kilenc szondával, összesen 1002 m² területtel, amiből 778 m² volt régészeti érintettségű. A 30–60 cm vastag humusz alatti barna agyag szubhumuszban jelentkező objektumok szintje változó volt a kutatóárkokban. A tervezési terület keleti részén (7. szonda) lehetett az egykori dombtető, mivel a vékony szubhumusz alatt már a sárga lösz altalaj bukkant elő. A 6–7. szondákban azonban sötétbarna, lemosódott talajrétegek is látszottak, amelyek elfedték a mélyebben fekvő objektumokat. Mindezek együttesen okozhatták azt, hogy az előzetes geofizikai kutatás nem tudta kimutatni a tényleges régészeti érintettséget és a később feltártnál kevesebb objektumot jelzett előre. Ugyanakkor kimutatta a legműködőbbnek bizonyult 7., 5. és 3. szondák érintettségének mértékét.

A megelőző feltárást 2024. május 29–június 11. között végeztük (esőnap vagy hőszűnet miatt egy hét kimaradt). Közel 5000 m² területet humusztunk le a leendő autószalonn, a belső út és a szintbeli parkolók miatt. Ez a terület – kisebb üres részekről eltekintve – fedetnek és a próbafeltáráshoz képest jóval sűrűbbnek bizonyult. Összesen 350 jelenséget tártunk fel. A határidő miatt nem törekedtünk a nagyszámú árkok teljes feltáráására, feltűnjük azonban minden esetben dokumentáltuk. A szelvény déli harmadában egy telefonkábel árka haladt át, attól délre egy másik, a közműterképen nem szereplő kábelárók, amelyek sok objektumot bolygattak. Több helyen voltak modern kori szemetes rátöltések eltérő vastagságban és mélységben. A szelvényről és felületrészekről, objektumokról több alkalommal drónfotót készített Balla Krisztián munkatársunk.

Az őskori telepnyomok összességében a beruházási terület középső, főleg keleti felében voltak megfigyelhetők. A próbafeltárást legkeletibb szondája a 7. számú volt, amely egyetlen középkori beásás kivételével csak őskori gödröket tartalmazott. Itt, az egykori platón sorra alakultak ki a külön-

¹ A Kecel-hegyről felszíni szörvénykerámia ismert a közép-európai vónaldíszes kerámia kultúrája (a továbbiakban VK) (Keszthely- és Zselizstílus) (Pető 1998, 45. lelőhely) és a Lengyel-kultúra (39994 nyilvántartott lelőhely) idejéből is.

² Az Előzetes régészeti dokumentációt a MNM Nemzeti Régészeti Intézete készítette.

1. ábra. Az összesítő térkép részlete a neolitikus és bronzkori objektumokkal.
(Alaptérkép: Pájer Tímea (Meridián Kft.), kiegészítő grafika: Balla Krisztián)

böző őskori települések.³ (A várható objektumsűrűség miatt a Beruházó eltekintett e telekrész teljes feltárásától, és a későbbiekben nem bevágással, hanem a domb lejtését követve alakították ki a tervezett parkolót kavicsos borítással.)

A fent említett szélső telekrésztől (7. szonda) nyugatra, vélhetően egy kisebb völgyesedés után viszonylag sűrű részt tártunk fel az 5. próbaszondában és a megelőző feltárás során: három Árpád-kori és középkori gödör kivételével őskori objektumokat (1. ábra). Itt alakították ki később az autószalonnal épületével egy szintben lévő fedett parkolót. Tovább nyugat felé, feltárási felületünk középső részén már csak 12 őskori gödör helyezkedett el elszórtan.

A lelőhelyen a középső neolitikum a legkorábbi ismert korszak: a közép-európai vonaldíszes kerámia kultúrája (továbbiakban VK) fiatalabb, ún. Keszthely-kerámiastílusa, amelynek objektumait 1972-ben⁴ és 2005-ben is feltárták.

A dombháton közvetlenül keletre lévő Mátyás király utcából, a Kertészet közelében kerültek elő még azonos korú felszíni szórványok (Pető 1998, 46. lelőhely). Ugyanezen utca páros oldalán, a telkek végén gyűjtöttünk keszthelyi stílusú kerámiát; ez alapján a neolitikus megtelepedés a patakra hajló keleti lejtőn is bizonyítható.⁵ A 2024. évi feltárásaink a nagy kiterjedésű VK telep déli, DDNy-i folytatódó részét hozták felszínre.

A próbafeltáráson még csak másodlagos helyzetben, azaz későbbi objektumok leletanyagában keveredve fordult elő VK kerámia. A megelőző feltáráson, az épület melletti keleti parkoló területén két nagyméretű gödör került elő (400, 402. str, 1. ábra). Az utóbbit két kábel miatt nem tártuk fel teljesen, ezt az objektumot egy középkori kemence vágta. A 400. számú objektum északi oldalfalába mélyítve alakították ki egy körszelet alaprajzú kemencét (401), amelynek egyrétegű, a hátsó részén szürkére égett platnija volt. A kemence betöltéséből földmintát vettünk. Mindkét gödör nagymennyiségű kerámiát, továbbá néhány kovapattintéket, kőtörödéket, orsógombdarabot tartalmazott.

3 Ettől a telekrésztől északra álltak a kertészet üvegházai, ahol 1972-ben Draveczky Balázs és Ecsedy István leletmentést végzett. VK, badeni, kora bronzkori (Somogyvár-Vinkovci-kultúra), kora vaskori objektumokat tártak fel és a VK szórványkerámiával jelentkező kultúrréteget is megfigyelték (RMM Rég. Adattár IV/1/260/a). Ettől keletre jelölte Költő László az őskori lelőhelyrészt a saját ásatási eredményei alapján (Költő 2008, 3. ábra).

4 Ezt a leletanyagot Roland Gläser mutatta be doktori disszertációjában (Gläser 1993, 224. lelőhely, Taf. 129. 5-15.), majd Pető Rita leletkataszterében szerepelt (Pető 1998, Kaposvár 47. lelőhely). A dolgozatok közöletlenek.

5 2025. májusi terepmunkánk a 40034 számmal nyilvántartott lelőhely nagyobb kiterjedését eredményezte, amely lényegében a 40028 többkorszakos lelőhely része. Résztevők: Somogyi Krisztina, Kamper Loránd, Papp Zoltán, Huszár Péter.

A leletanyag a fiatalabb vonaldíszes időszakra keltezhető (Keszthely-kerámiastílus). Finomabb keltezést tehet lehetővé két *kottafejes díszítésű* töredék. Egyik széles szájú, kónikus testű, mindegyik oldalán fényezett, szürke tálból való. A másik darab kissé ívelt falú, szürke-barna foltos, ún. bomba alakú edényből vagy tálból származik (I. tábla 1–2). Mindegyik homokkal soványított finomkerámia. Az edényeken a minta részlete maradt meg a peremtől 2–3 cm-re: függőleges, illetve kissé ferde, széles vonal végéhez kerek, nagyméretű kottafej kapcsolódik. Ez a kialakítás a kottafejes stílusú kerámia korai periódusára jellemző (a délnyugat-szlovákiai leletanyag periodizációja alapján: Pavúk 1969, 271., Abb. 1–2). A kevés közölt dunántúli leletanyagból korai és kialakult/klasszikus kottafejes kerámiát például Bicske-Galagonyás (Makkay 1970, 24–30.), Kúp-Egyes dűlő (Gläser–Regenye 1989, 20., II. tábla 9.; V. tábla 7.) lelőhelyekről ismerünk. A kottafejes kerámia a Balaton környékén általában késő VK leletanyaggal együtt keverten jelentkezik kis mennyiségben. Balatonszemes-Bagódombról az előzetes jelentés korai kottafejes leletanyagot említ (Kiss–Sebők 2007, 116.). Közölt Somogy megyei lelőhelyek késő VK, kottafejes kerámiával: Balatonszárszó-Kiserdei-dűlő 3. stíluscsoportja és Balatonszemes-Szemesi-berek (Marton–Oross 2009, 60., Fig. 4. 6., 8.; Fig. 5. 3.; Fig. 7. 7.).

A megelőző feltárás legfontosabb ősrégészeti eredménye a késő neolitikum elejére keltezett, ún. Sopot-kultúra⁶ telepobjektumainak (1. ábra) feltűnése.⁷ A szelvény keleti harmadában egy É–D-i irányú beásás (19. str.) került elő, amely egykori oszlopszerkezetes házat kísérő, ún. hosszanti gödör részlete is lehet. Ettől keletre csak egy kisebb sekély gödör került elő (21. str.), amelynek szomszédságában lévő badeni gödör (20. str.) is tartalmazott Sopot-kerámiát. Az említettektől DDK-re egy DNy–ÉK-i irányú, ívelt vonalú, hegyesszögben szűkülő profilú árok egy-egy részletét (379–380. str.) tártuk fel (II. tábla 1.). Teljes kibontására nem került sor; betöltése alig különbözött el az agyagos szubhumusztól. Az árok tényleges vonalát tisztázó második humuszolásra nem volt idő, viszont az ásatás végén a keleti szelvénytől mellett egy helyen leszedtük a szubhumuszt a sárga löszig. Ez alapján az árok kelet felé fordulva folytatódhat úgy, hogy nem vágta a későbbi objektumok. A szelvénynek ezen a pontján, valószínűleg az ívelt vonalú árok északi oldalán egy ÉÉNy–DDK-i irányú, kb. 2,3 m hosszú cölöplyuksort bontottunk ki (391–395. str.). Csak a 393. számú cölöplyukban találtunk néhány kerámiatöredéket. A cölöplyuksort, amennyiben folytatódott, bronzkori gödör pusztította el.

Az említett telepjelenségektől nyugatra, a megelőző feltárás középső részén elszórtan további hét, kisebb-nagyobb és eltérő mélységű gödör került felszínre (10., 62., 70., 95., 116., 119., 366. str.). A legszebb, legjellegzetesebb finomkerámia a 95. gödörből való, amelyet egy Árpád-kori gödör vágott. A 7. szondában lévő 23. gödör csoportban volt még másodlagos helyzetű finomkerámia az említettektől keletre.

A leletanyagban a háztartási kerámiát fazekak (II. tábla 2–3.) (például Regenye 1996, 4. ábra 2.), puttonyedények csőrös vagy vízszintes füllel, tálak képviselik kavicsos soványítással. A homokos soványítású, eredetileg fényezett finomkerámia jellegzetes edénytípusa a bikónikus tálka, tál. Az éles vagy lekerekített hastörésen kerek (II. tábla 6.) vagy szabálytalan bütykök, illetve zoomorf (jellegű) rátétek ülnek (II. tábla 4–5.) (Kalicz–Makkay 1972, 3. ábra 8–9., 11., 15.; 4. ábra 10–15.; Makkay 1970, 16. ábra). A tálka csonkakúpos talppal (talpas kehely) is előfordul (II. tábla 8.) (Horváth–Kalicz 2001, 5. ábra 10.; Regenye 1996, 6. ábra 4; 11. ábra 7.). A finomkerámián néhány esetben megmaradt a vörös festés nyoma, például egy jellegzetes mélyen ülő, lekerekített hasélú edényen, amelyet vízszintesen átfűrt bütyök díszít (II. tábla 7.) (Kalicz–Makkay 1972, 6. ábra 15.; Alsónyék, 470. sír: Oross et al. 2016, 159. Fig. 3.). A két-három darab karcolt díszű kis töredéken az alkalmazott minta nem rekonstruálható. A leletanyagból még néhány kovasz-közt (II. tábla 9.), pattintékot, magkövet emelhetünk ki.

Kutatástörténeti összefoglaló (Oross et al. 2016) helyett annyit említek meg, hogy az elsőként azonosított dunántúli Sopot-lelőhely Bicske-Galagonyás volt Fejér megyében (Makkay 1970; Kalicz–Makkay 1972). Azóta további településrészletek és temetkezések váltak ismertté. A kaposvári lelőhely párhuzamait vörös festéssel az említett Bicskén, Zala megyében elsősorban Petrivente-Újkúti-dűlő (Horváth–Kalicz 2001, 14–20., 5. ábra), Becsehely I (Kalicz et al. 2007) találjuk meg. Jelentős lelőhelyek Zala megyében Sormás-Török-földek, Sormás-Mántai-dűlő (Barna 2017, 196–212.). További analógiák Veszprém megyében pl. Ajka, Balácsa (Regenye 1994; 1996), Tolna megyében Alsónyék, M6 5603/2 lelőhely (Oross et al. 2016), a Kalocsai-Sárköz-vidéken a Duna keleti partján Fajsz-Garadomb (Bánffy et al. 2014, Abb. 6–7.)⁸. A későbbi feldolgozás feladata lesz a kerámia részletes elemzése, finomabb keltezése, a hazai és horvátországi leletanyaggal való összehasonlítása.

Megyéinkben Kaposvár-Gyertyános lelőhelyről ismerünk kevés Sopot-kerámiát a lengyeli kultúra gödreiből másodlagos helyzetben.⁹ Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlőben a VK nagy kiterjedésű településének két objektumába beleásva kerültek elő Sopot-kerámialeletek.¹⁰ A szakirodalom említ néhány lelőhelyet szórványkerámiával, amelyek ellenőrzése és közzlése időszerűvé vált.

Az őskor több periódusában lakott dombplató nyugati lejtőjén egy gödör csoport részlete (23. str.) került felszínre a 7. szondában, amely egymásba ásozott, elsősorban késő rézkori és középső bronzkori gödrök halmaza lehetett. Másodlagos helyzetű korábbi (vondíszes (VK), Sopot, kora rézkori) kerámiát is tartalmazott. A Balaton-Lasinja-kultúra önálló települési objektumait nem találtuk

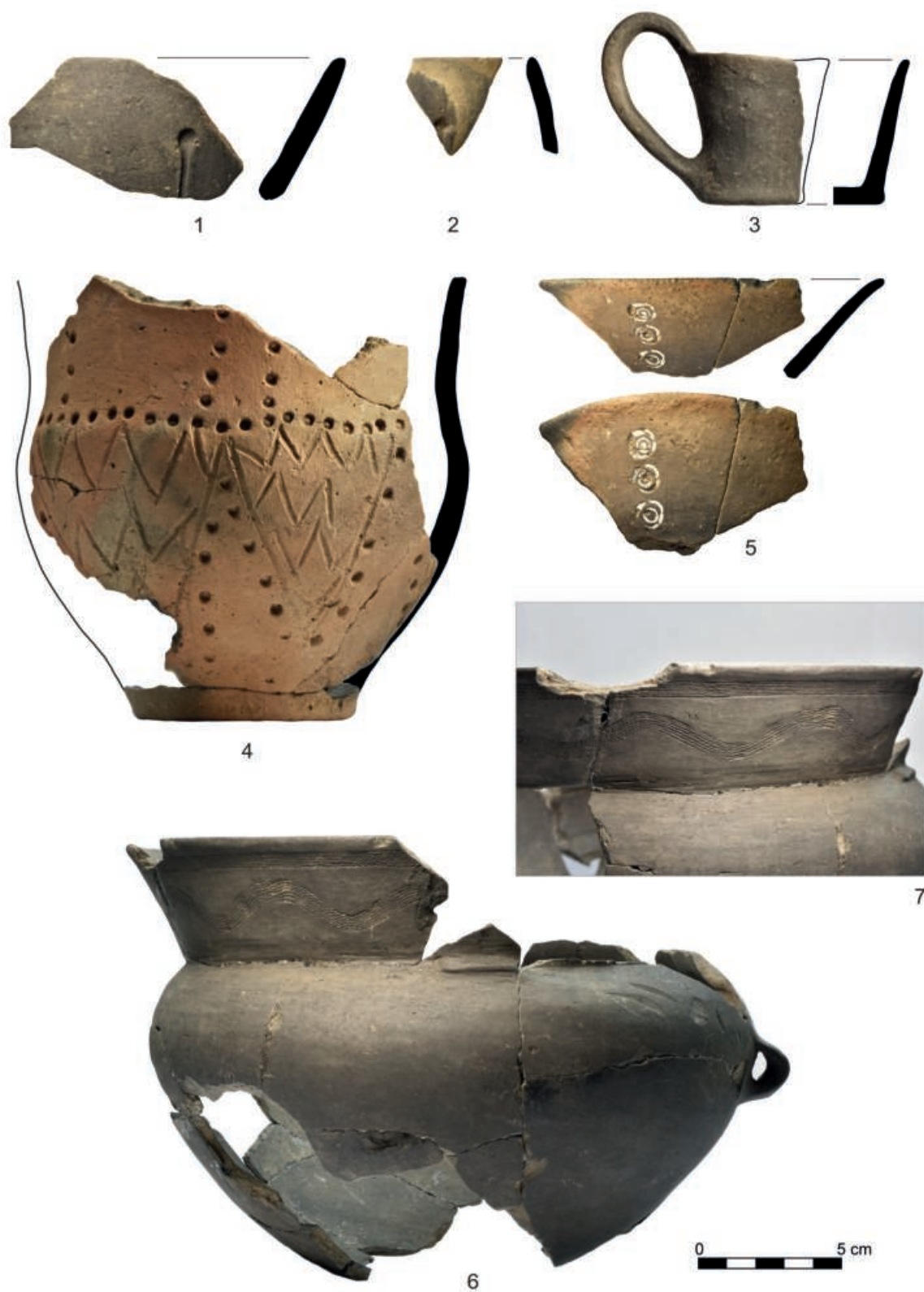
⁶ A kormeghatározásban Regenye Judit segítségét köszönöm!

⁷ E kultúra névadója és legtöbb lelőhelye Horvátországban, a Dráva–Száva folyók között található.

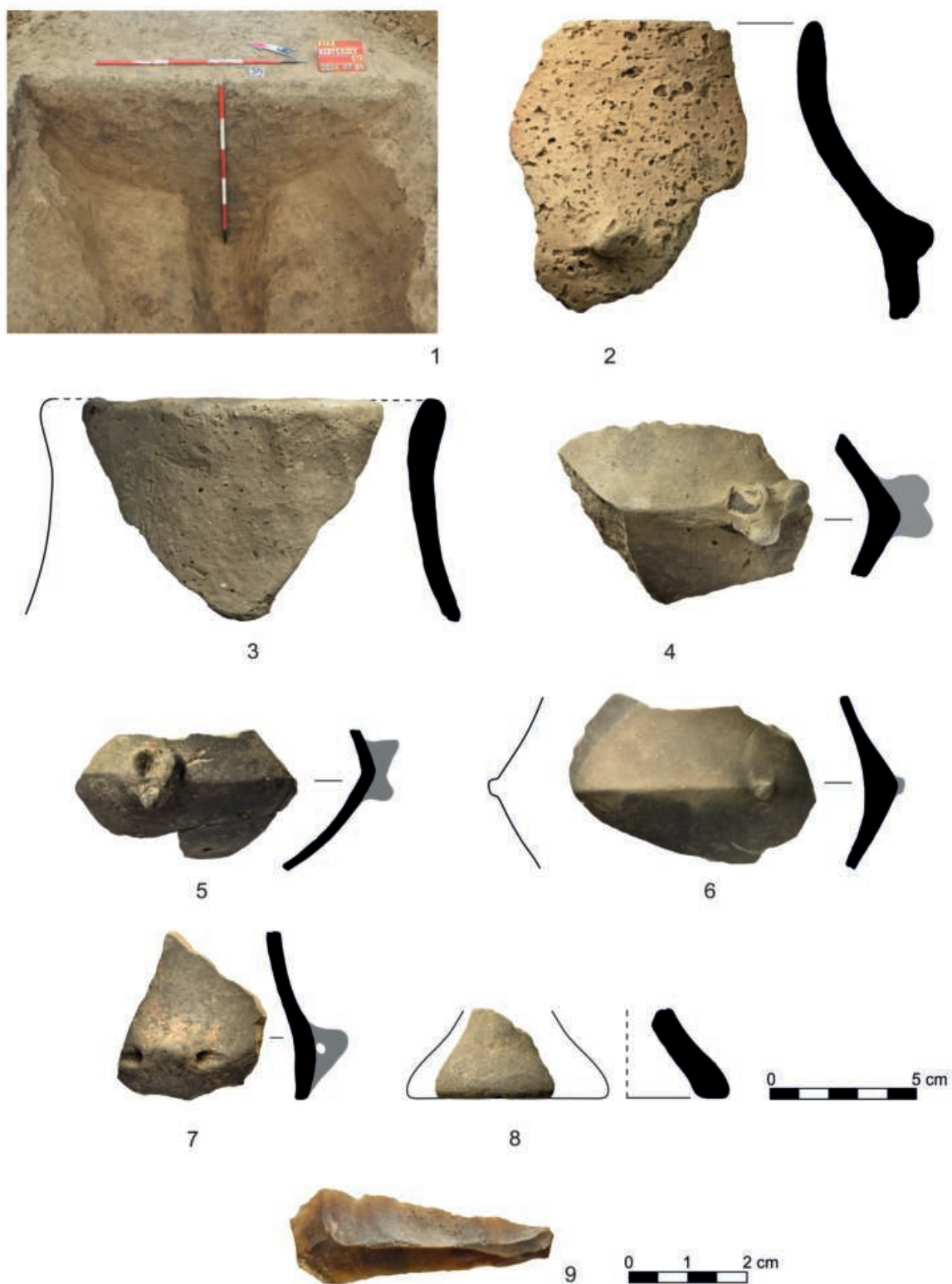
⁸ Fajszról a kaposváriakhoz hasonló kova nyersanyagból készült eszközök kerültek elő (Bánffy et al. 2014, Abb. 6.) a hasonló jellegű leletanyagban. Marton Tibor szóbeli megjegyzését és segítségét ezúton köszönöm!

⁹ Honti Szilvia 1991-ben leletmentés során a lengyeli kultúra 13. a Balaton-Lasinja-kultúra négy gödrét tárta fel a 67-es út építésekor (Regenye 2003, 71.). A leletanyagot Regenye Judit leltározta be 1997-ben.

¹⁰ Marton Tibornak köszönöm az adatot! A kerámiák petrográfiai vizsgálati eredményeit publikálták (Zsók et al. 2012, 412., 415.), az ásatási adatok és a leletanyag közöletlen.

I. tábla. Válogatás Kaposvár-Kertészeti lelőhely őskori leletanyagából. 1–2. Kottafejes-vonaldíszes töredékek. 3–4. A Baden-komplexum edényei. 5. Késő mészbetétes kerámiatöredék. 6–7. Álzsínórdíszes kerámiaedény (Litzenkeramik) (Tárgyfotók: Balla Krisztián)

II. tábla. A Sopot-kultúra objektuma és leletanyaga: 1. A 379. árok részlete. 2–8. Edénytöredékek és kovaeszköz
(Tárgyfotók: Balla Krisztián, terepi fotó: RRM)

meg a lelőhelyen. A kevés leletanyagból egy domború vállú, éles törésvonalú korsótörredék említendő meg, amelynek vállrészét karcolt, egymáshoz ferdén csatlakozó vonalkötegek díszítenek (Somogyi 2004, 14. ábra 6.). A kora rézkor meglelte további, újabb adat a lelőhely településtörténetében.

A késő rézkori Baden-kultúra/komplexum kiterjedt, eltérő sűrűségű településével számolhatunk a dombháton.¹¹ Viszonylag sűrű volt a legkeletibb, 7. számú szonda a próbafeltárás során, ahol szinte egymás mellett sorakoztak a gödrök. Itt a 24. gödörben hasán kannelúrával díszített tálat találtunk. A 28. gödröt egy leégett agyagfalú ház paticsomladékával töltötték fel. Néhány további gödröt a 7. szondától ÉNy-ra is feltártunk. Innen a 20. gödörből vélhetően elvermelt tárolóedényt emeltünk ki, amely egy amfora típusú, testén durvított felületű edény, vállán három tagolt bordával. A beruházási terület középső részén (a jelenlegi épület alatt) a késő rézkori telep szerkezete szórványossá vált. Itt helyezkedett el a 228-229. kettős gödör, illetve az egymással szomszédos 134. és 194. gödrök. Csak e két-két objektum leletanyagában találtunk egymással összeilleszthető kerámiatörredékeket a restaurálás során.¹² Ez azt jelenti, hogy bizonyos edények darabjait nem egy, hanem egymás melletti gödrökbe dobták ki.

A nagyszámú kerámiaanyagban különféle durvított felületű, egy-három, eltérőképpen (ujjal, kerekded vagy ovális nyomot hagyó eszközzel) benyomott bordával díszített tárolóedények, tálfazekak, kisebb-nagyobb fazekak, amfora alakú edények, csuprok különíthetők el. A tálak között vannak bikónikus alakúak, kétosztatúak, néha belül is kannelúrázva. Előfordul merice kissé hosszúkás testtel (I. tábla 3.) vagy bögrék gömbölyded aléttel. Több edény esetében feltűnő a kiváló minőség: jó tömörítés, fényezés, biztos kézzel szabályosan kivitelezett díszítés (I. tábla 4.). Az a benyomásunk, mintha egyértelműen egy kéz, pontosabban fazekas díszített volna bizonyos edényeket. Jellegzetes az egyszeres vagy kettős pontsoros és a pontsoros-behúzott vonalas kombinált díszítés (háromszöget kitöltő ferde vonalazás, hálóminta vagy cikk-cakk-vonal), továbbá fenyőágminta. A telepkerámia döntő részét a korai klasszikus Baden (Baden IIb–III) időszakra keltezhetjük. Előfordul korai badeni (Baden IIa) korú gödör (pl. a 81. számú). Ugyanakkor találkozunk bolerázi kerámiával is, de nem önálló objektumból.

Hasonló intervallumban (elsősorban a Baden IIb–III periódusban) lakták a mindössze 2,5 km-re ÉNy-ra lévő Kaposújlak-Várdomb-dűlőben lévő települést (Bondár–Somogyi 2023, 202–205., 84. ábra; Oross et al. 2023, 1. táblázat, 544–546.). Nagyszámú analógia ismert Balatonöszöd-Temetői-dűlő lelőhelyről is (pl. Horváth 2014, Fig. 289., 300., 323., 327.).

A középső bronzkorban az észak-dunántúli *mészbetétes kerámia kultúrája* telepedett le a területen. Az összefüggő ásatási felület keleti részén és azzal szomszédos

szondákban (5-6.) négy objektumot tártunk fel 2024-ben (1. ábra). A méhkasos verem és kevésbé mély gödrök összességében kb. ívelt vonalon helyezkedtek el (16., 22-399., 382., 386. str.). Leletanyaguk alapján a mészbetétes kerámia kultúrája ugyanazon, késői periódusához tartoznak. A testen keskeny vonalközzel bekarcolt páros vonalas, karcolt hálóminta, illetve a kihajló peremre nyúló, háromszögben összekapcsolódó kettős vonalas díszű (Kiss–Somogyi 2004, 3. ábra 9.) hordó alakú edények, kisebb-nagyobb fazekak kerültek elő, továbbá sötétszürke korsók és tálak darabjai vékony vonalú és/vagy kerek benyomkodásos mészbetétágyakkal (I. tábla 5.; Honti 1994, Abb. 1. 5.; Abb. 3. 2.).

Az ásatás bronzkori „vezérlete” egy tölcséres peremű, nyomott gömbös hasú, szürke tál¹³ a 382. gödörből, amelynek pereme mentén egyenes vonalban és alatta hullámos vonalban *álzsinórdísz*¹⁴ fut körbe (I. tábla 6-7.). A nyakon apró kidudorodás figyelhető meg. Az edény felülete fényezett, homokos soványítású, nagyon kevés kerámiaüzalékkal. Leletünk legjobb Somogy vármegyei párhuzama Vörs-Kerékerdő 224. gödörből származik (az álzsinórdíszes jelzöt használja Honti 1994, 174., Abb. 8. 4.; Abb. 9. 6.). Egytel több vonaldísz látható a komlósd-szőlőhegyi szórvány peremtörredéken. Egyenes vonalú álzsinórdíszes kerámiát közölt Honti Szilvia a vörs-kerékerdői 44. gödörből és szórványként Somogyvár-Kupahegyről (Honti 1994, Abb. 9. 1., 4.). Az említett lelőhelyeken az álzsinórdíszes kerámia késő mészbetétes kerámiával együtt fordult elő. Ugyanezt mondhatjuk Kaposvár-Kertészeti lelőhelyünkkel kapcsolatban is.

A Zala vármegyei Ságod-Bekeháza lelőhelyen a Veteřov-kultúra zárt gödörobjektumaiban álzsinórdíszes kerámia is volt: egy tálperem a vörsi és a kaposvári táltypustól abban tér el, hogy tölcséres pereme jobban kifelé dől és egyetlen hullámvonalú díszítése van (Kvassay et al. 2004, 18. ábra, 8a-b). A vörsi példányokat Honti Szilvia nyugati, ÉNy-i irányból érkező importárunk határozta meg (Honti 1994, 175.).¹⁵ Kiss Viktória a bekeházi leletegyüttes elemzése kapcsán a dél-dunántúli álzsinórdíszes edényeket inkább a Dráva–Mura régióból származó importoknak véli (Kvassay et al. 2004, 134–136.; Kiss 2012, 172–174.).¹⁶

A fentebb többször említett 23. gödör csoport (7. szonda) vegyes őskori anyagában mészbetétes korú kerámia mellett egy kisapostagi jellegű peremtörredék is volt széles, tekercselt pálcikás technikával készített mészbetétágyakkal. Más edények törredékein a mészbetétágyat széles lapos

11 A 61-es út mentén, a beruházás miatt megújított földárokban három badeni gödör markáns metszetét figyeltem meg, amelyekből kerámiát is gyűjtöttem. Eszerint az egykori dombháton déli irányban is folytatódik a késő rézkori telep.

12 Az őskori kerámia restaurálását Wilhelm Emiliával végeztük, munkáját nagyon köszönöm.

13 A megtartó kiegészítést Huszár Gabriella restaurátor végzi. Munkáját köszönöm.

14 Az álzsinórdísz (vagy álzsinégedísz) elnevezés a német nyelvű szakirodalomból származik. Úgy gondolták, hogy a mai cipőfűzőhöz (németül die Litze) hasonló szövetszálakkal készítették a díszítést. Kísérleti régészeti adatok szerint inkább egymás mellé fogott, vékony zsinórokkal készült a díszítés (Kvassay et al. 2004, 143.).

15 További lelőhelyek Somogy vármegyében: Kaposvár, Kaposvár-Toponár 61-es elkerülő út 2. lelőhely, Vörs-Máriaasszonyisziget, Zamárdi (Kiss 2012, 174., 819. jegyzet).

16 Az álzsinórdíszes kerámia (Litzenkeramik) a mai Észak-Horvátország, ÉK-Szlovénia, Ausztria (Dél-Burgenland és Dél-Stájerország) területén lehetett önálló kultúra, de jelen volt Bosznia-Hercegovina vidékén és a kerámia eljutott Ausztria (Észak-Burgenland, Alsó-Ausztria), DNy-Szlovákia és ÉNy-Dunántúl területére is (Kvassay et al. 2004, 134-139.; Kiss 2012, 173.).

eszköz téglalap átmetszetű végének folyamatos egymás mellé nyomkodásával alakították ki nemcsak a fülön (vagy a peremen), hanem a hason is. Hordó alakú, a perem alatt fogóbütykös, testükön vonalkötegdiszes edények darabjai is előkerültek. Mindezek a késő kisapostag-kora mészbetétes időszak sajátosságai (Honti–Kiss 1996, 23., 2. tábla). Kaposvár-Kertészlet lelőhelyünkéről ismerjük már e fázis leleteit terepbejárásból és az 1972-es ásatásból (Honti–Kiss 1996, 19. lelőhely=Kiss 2012, 151. lh.). Sajnos a 2024-es ásatásról zárt objektummal, illetve nagy mennyiségű kerámiával nem rendelkezünk ahhoz, hogy az említett átmeneti fázist egyértelműen bizonyítani tudjuk.

A kaposvári autószaalon-projekt területe az *Árpád-korban* volt a legsűrűbben lakott (kivétel a keleti egykori dombtető a 7. szondával). 66 objektum sorolható az *Árpád-korba*, elsősorban gödrök és főként kihasasodó falú vermek. Egy kemencebokr, több előtér-gödörös kemence és négy földbe-vájt, boltozatos kemence részűsen mélyülő 'lejárattal' tartoztak a telephez. A 286. és a 343. kemencében a két platni alatt cserépréteget figyeltünk meg. Négy-öt árkot datáltunk az *Árpád-korra* a leletanyag alapján, amelyeknek kerítő, lehatároló szerepük lehetett. A kerámiában nagy mennyiségű és sokféle fazék fordul elő például rádlimintával, csiga- vagy hullámvonalas díszítéssel. A leletanyagot még állatcsont (pl. ló és szarvasmarha), kevés vastárgy (patkó, nyílhegy, késtörredékek), néhány orsógomb, orsókarika, kevés kötöredék, téglá és salak alkotják. Egy-két esetben a kerámia tisztítása után lehetett egyértelműen elkülöníteni a késő neolitikus és az *Árpád-kori* kavicsos soványítású darabokat egymástól.

A késő középkori település maradványai az egész beruházási területen megtalálhatók voltak gödrökkel, méhkasos, illetve amfora alakú vermekkel, vélhetően kutakkal. Utóbbiakat nem tártuk fel teljes mélységben. Kisebb-közepes méretű, négyzetes, viszonylag sekélyen megmaradt földbemélyített építményeket (397., 90., 324.) is kibontottunk, amelyekben tüzelőberendezés, döngölt padló nem volt. Belsejükből egy-egy cölöphely került elő, a 90. és 324. esetében nem egyértelmű, hogy a közvetlenül mellette lévő oszlophely az épülethez tartozott-e. (Lehetek valamelyik közeli konstrukció részei is.) A 179. számú, szintén négyzetes alakú beásást leletanyag hiányában ismeretlen korúnak könyveltük el, késő középkori vagy *Árpád-kori* lehetett. Ugyanezt elmondhatjuk számos gödör, cölöphely és árok esetében is. Egy hosszúkás téglalap alakú, sekély beásás (7. str.) építmény gödrének értékelhető. A 324. lehetséges építmény gödrének felső rétege nagy foltban paticsos-omladékos volt. Ugyanez a réteg (164.) egy É–D-i irányú, téglalap alakú mély gödör (163.) foltjában is elkülönült. A 397. feltehetően építmény betöltésén szintén hamus-faszenes-omladékos réteg látszott. A 61. vermet paticsos omladékkal töltötték fel, míg az 1., 14. gödrök felső részében volt omladékos réteg. A felsoroltak alapján leégés, pusztulási esemény történthetett a településen, a maradványokat pedig a megnyitott objektumokban tüntették el.

A késő középkori település szerves részét képezték a különböző funkciójú árkok, amelyek közel É–D-i irányban szeltek át a szelvényt, vagy például 'L' alakban elfordulva keríthettek le területeket. A hiányzó vagy kevés leletanyag miatt nehézkes keltezni az árkokat és a nagyszámú cölöp-

és oszlophelyet. (Az is lehetséges, hogy az *Árpád-kori* vagy késő középkori leletek másodlagosan kerültek bele a kora újkorban megnyitott árkokba, cölöphelyekbe.) Megfigyeltünk szuperpozíciókat az *Árpád-kori* és késő középkori objektumok között, a késő középkoron belül és késő középkori-kora újkori beásások között is.

Érdemes kiemelni két cölöpszerkezetet, amelyek a szelvény keleti negyedében voltak. Négy-négy cölöphelyről van szó, amelyek közel téglalap (83., 106–108. str.), illetve négyzet alaprajzú (376–378., 383. str.) területet jelöltek ki. Vélhetően fa felépítményt tarthattak (silók, terménytárolók), vagy tetővel ellátott fal nélküli szerkezetek lehettek. Utóbbiak a néprajzi irodalomban rakodó, szín megnevezéssel szerepelnek, a csúrt helyettesítő terménytárolók voltak (Selmeczi 1976, 26., 12. ábra). A késő középkori leletanyag összetétele az *Árpád-korhoz* hasonló. A kerámiában sok a különféle fazék, amelyek a 14–15. századra jellemzők.

Molnár István véleménye szerint a kaposvári leletanyagban van *kora újkor*nak nevezhető, a 16. századra keltezhető magyar kerámia. Elkülönített ún. rác kerámiát, amelyben mázas táltörredékek, durva „bosnyák” fazekak, rádlimintás „bosnyák”¹⁷ sárgás korsó található (2. ábra). Molnár István a következő objektumokat keltezte a 16. századra: 3., 5., 8., 36., 49., 60., 86., 100., 233. str.,¹⁸ amelyek közül a 36. gödör feküdt a legtávolabb a többi-től, az ásatás ÉNy-i részén. A szelvény déli sávjában volt a 8. gödör laza paticsomladékos réteggel, ettől 4–5 m-re a 49. paticsos-omladékos réteg egy mély gödör tetején. A 8. gödörtől kb. 22 m-re Ny-ra lévő 60. kis verem egy késő középkori vermet vágott. (Ez egy nagyon fontos szuperpozíciója a két korszaknak.) Az említettektől kb. 12 m-re északra helyezkedett el az 5., 3., 86. str. és 100. gödör nagyjából 15 m-es átmérőjű területen. Az 5. és 86. str. is közel négyzet alaprajzú, földbemélyített építmény gödre lehet (3. ábra). Előbbiben valódi cölöplyukat bontottunk ki, a 86. számúban a beásás inkább túlbontásnak értékelhető. Ettől a „csoporttól” Ny–ÉNy-ra volt a 233. gödör. Az említett paticsos-omladékos rétegek pusztulási eseményre utalnak a kora újkori településen is.

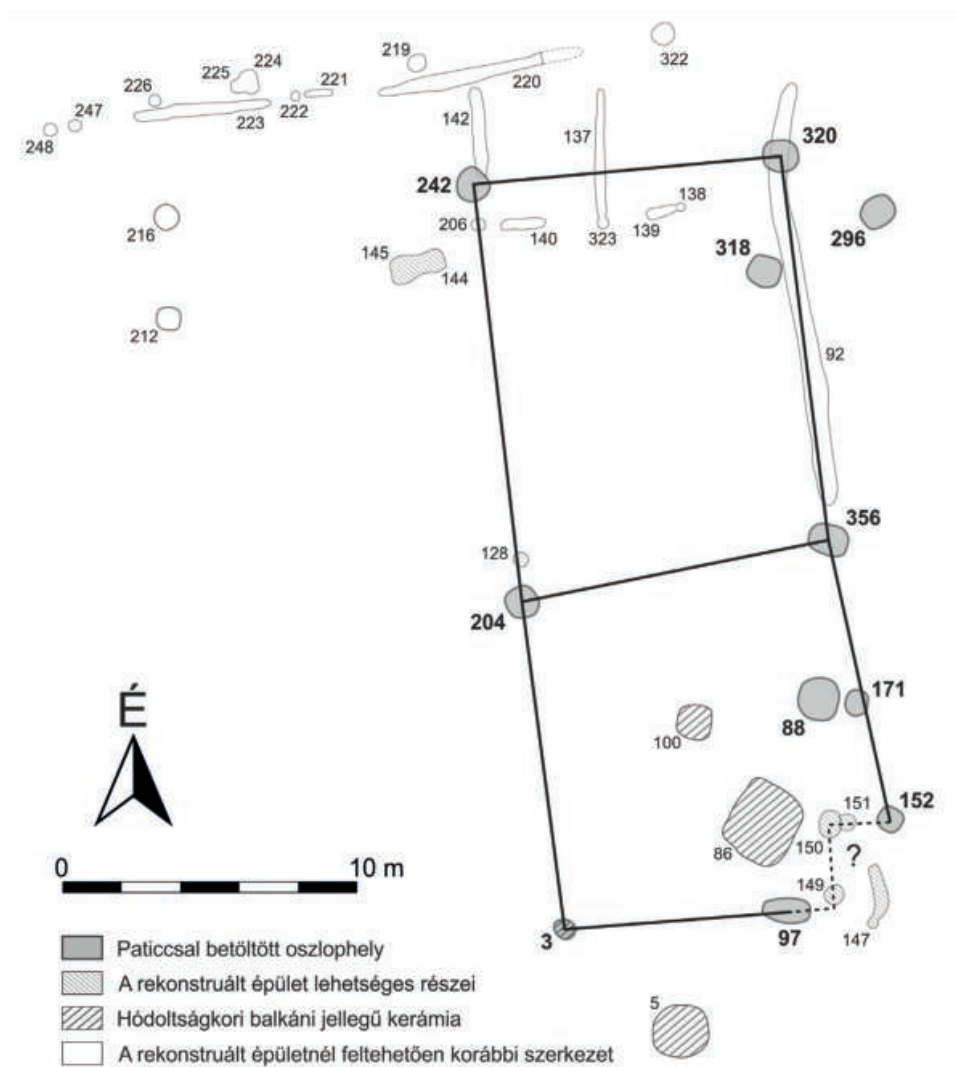
Volt még egy nagyon érdekes építményszerkezet a lelőhelyen, amely tűz martalékává válhatott a török korban. Ennek a szerkezetnek a része a 3-as oszlophely is, amely a 3. kutatószondában került elő, áglenyomatos paticsot és balkáni jellegű kézi korongolt kerámiát tartalmazott. Molnár István idézett cikkében még önálló objektumként szerepeltette, de az ásatási dokumentáció készítése során vettem észre, hogy ugyanolyan profilú, mint a megelőző feltárás hasonló jellegű oszlophelyei.

17 „Az edényekre jelenleg – a hódoltság kevert népessége és a tradicionális készítési technológia széleskörű balkáni alkalmazása miatt – találhatóbb a hódoltságkori balkáni vagy balkáni jellegű kézi korongolt kerámia elnevezés.” Kovács 2023, 88. Takács Miklósnak köszönöm a kiegészítést!

18 Molnár István: „Újabb régészeti adatok a hódoltságkori balkáni népesség Kaposvár környéki megtelepedéséről” című tanulmánya előadás formájában „A hódoltságkori rác/balkáni népesség településtörténete, régészete és néprajza” című konferencián hangzott el Pécsen 2025-ben. Megjelenés alatt.

2. ábra. Hódoltságkori balkáni jellegű kézi korongolt kerámia a 3. oszlophely visszatöltéséből
(Fotó: Balla Krisztián)

3. ábra. Összesítő térkép a kora újkori objektumokkal és épületrekonstrukcióval
(alaptérkép: Pájer Tímea, Meridián Kft, kiegészítő grafika: Balla Krisztián)

Ezek az oszlophelyek kerek vagy ovális, visszatöltött, kevert agyagos (löszös) betöltésű gödörnek látszottak a nyesett felszínen, belsejükből egy paticsos kerek folttal. Értelmezésük a következő: vélhetően az oszlopnak ázott gödörbe beleállították az oszlopot, majd földdel körbetöltötték. Az oszlop és környezete leégthetett (esetleg kiszedték az oszlop maradvékát) és magát az oszlophelyet paticsal, azaz omladékkal teljesen teletömtek. E kettős jelenségek általában két str. számot kaptak és azokat együtt bontottuk ki közös metszettel, majd a belső részt bontottuk ki a külső, eltérő betöltésű részből. A **paticsal betöltött oszlophelyek** a következők: 3., 85. (eredeti számpárja a 97.), 87-171., 88., 89-(104)-356., 113-204., 152-153., 241-242., 295-296., 317-318., 319-320. (III–IV. tábla) (Esetleg a 147-148. is ide tartozik, csak a cölöphelyet nem tömtek be paticsal és a gödre szabálytalanul maradt meg? A 150-151. kettős oszlophely egymás mellett elhelyezkedése alapján tartható ehhez a szerkezethez, bár paticsot nem tartalmazott és önálló folttal jelentkezett.)

Az említett **3. számú, balkáni jellegű kerámiát** (2. ábra) tartalmazó oszlophely egy ÉÉNy–DDK-i irányú, téglalap alakú oszlopszerkezetes építmény DNy-i sarkát képezte. Az épület szélessége 12 m, hossza 26 m (3. ábra, III–IV. tábla). Ha a 3. str. oszlophely 16. századi, akkor az egész konstrukciónak annak kellett lennie. Az épület nyugati oldalán helyezkedett el még a 113-204., az ÉNy-i sarokban a 241-242. Ennek az oszlophelynek az alját ledöngölték, vágta a 142. árok szakaszt, amely esetleg egy korábbi szerkezet része.¹⁹ Az ÉK-i sarokban állt a 319-320., ami rá volt ásva a 92. árokra. Kérdéses, hogy ez az árok alapárok-e. Bár a 92. árok vonala egyezett az épület rekonstruálható hosszanti szélével, annál rövidebb volt.²⁰ A feltételezett keleti fal vonalához képest kissé beljebb helyezkedett el a 317-318. oszlophely. A keleti főfal közepén található a 89-356. (kb. szemközt a 113-204-sel). Elméletileg a főfalban kellene lennie a 87-171. oszlophelynek, pedig amellet a belső oldalon is volt egy robusztus oszlophely (a száma 88), amely esetleg megerősítésre vagy más szerkezeti elem, pl. padlás alátámasztására szolgált? Déli irányba haladva ugyanilyen megoldásnak tűnik a 152-153. str. a főfalban és a szerkezet belsejében a 150-151. vélhetően kettős oszlophely egymás mellett. Az épület déli falában a 3-as számúval egyvonalban találjuk a 85-97-t. Talán a főfalban volt a szomszédos 149. cölöplyuk is.

A DK-i sarokban azonban nem került elő paticsal betöltött oszlophely, ezért itt bizonytalan az elméleti rekonstrukció. (Lehetséges, hogy nem teljesen szabályos téglalap alaprajzú az építmény, inkább L alakban végződik? Ehhez képest ebben a sarokban hozzátoldást alakítottak ki (kiegészítő funkcióval)? Vagy a 147-148. nem is a szerkezet

része? Kérdéseket vet fel az épület ÉK-i sarkától közvetlenül keletre lévő 295-296. paticsal betömött oszlophely: mi célt szolgált és hogyan kapcsolódott a főszerkezethez? (Előretolt tetőt támasztott alá? Azonban nincs egyértelmű párja a keleti fal külső oldalán.)²¹

A nagyméretű építmény esetleg kétoszlatú volt, ha a főfal kb. közepén lévő 204., 356. számú oszlophelyeket vesszük figyelembe. Azonban nagyon kevés köztes tartóelem maradt meg a feltételezett főfalak vonalában (128., 149. cölöphelyek). Bizonytalan, hol volt az épület bejárata, átjárója. Feltehetően agyaggal tapasztott sövényfalai voltak. De sem padló, sem tüzelőberendezés, kemence maradványa nem került elő a feltételezett alapterületen.²² Rekonstrukciónk kiindulópont lehet a további kutatás-feldolgozás számára.

4. ábra. A 212. cölöphely elszenesedett cölöp maradványával (Fotó: RRM)

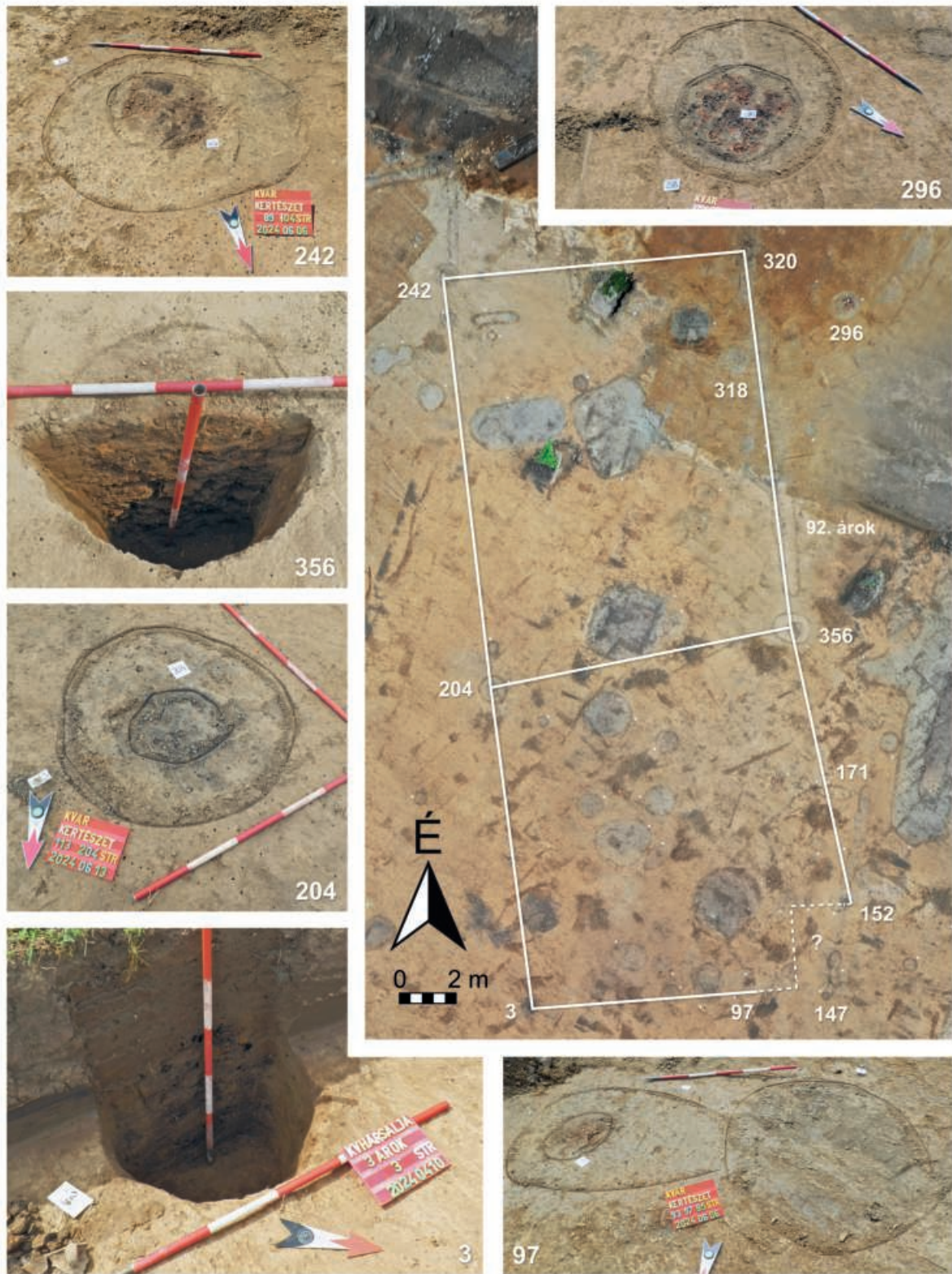
Az épület funkciója feltehetően gazdálkodással, állattartással kapcsolatos lehetett: istálló, csűr/pajta. Szentkirály, Túrkeve-Móric lelőhelyen a késő középkori melléképületek egy csoportja (istálló, kocsiszín) a lakóházak cölöpvázaz, tapasztott sövényfalú technikájával készült, vékonyabb tapasztással vagy tapasztás nélkül (Pálóczi 2005, 112-113.; 2013, 34.).

¹⁹ Lásd következő jegyzet!

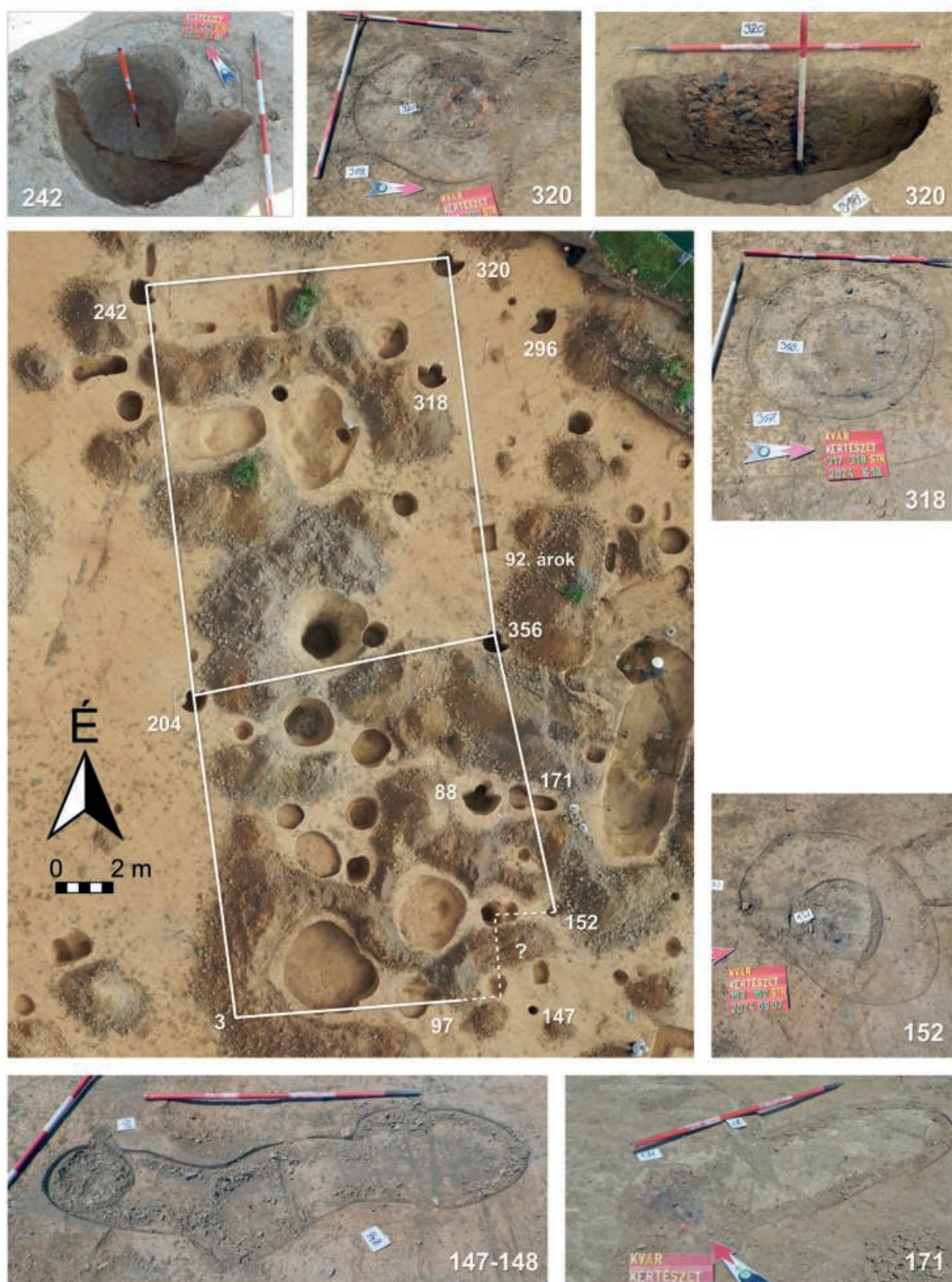
²⁰ A 92. árok folytatásán csak egy rövid szakaszt tártuk fel, amelynek alján nem voltak karo- vagy cölöphelyek, és betöltése sem volt agyagos visszatöltésű. Nem csatlakozott hozzá mérőlegesen árok épületünk északi falának vonalában. Viszont több párhuzamos, rövid árok húzódott a 92-től Ny-ra (137., 142. str.). Ezek a rövid alapárkok és cölöphelyek (137–140., 142., 206., 323. str.) esetleg ahhoz a kerítésfélé szerkezethez (219-226., 247-248. str.) tartoztak, amely épületünkől északra létezett? (3. ábra) Ehhez tartozott esetleg a 212. cölöphely is, amelynek betöltésében paticsomladék helyett faszenes maradványt figyeltünk meg (4. ábra). Talán azért nincs benne patics, mert az oszlop leégése kültéren megtörténhetett, nem agyagos környezetben állt?

²¹ Ugyanez a kérdés vonatkozik az épület mellett nyugatra lévő 144-145. str. jelenségekre, amelyek lehetnek mély oszlophelyek is, nem csupán egyszerű gödrök.

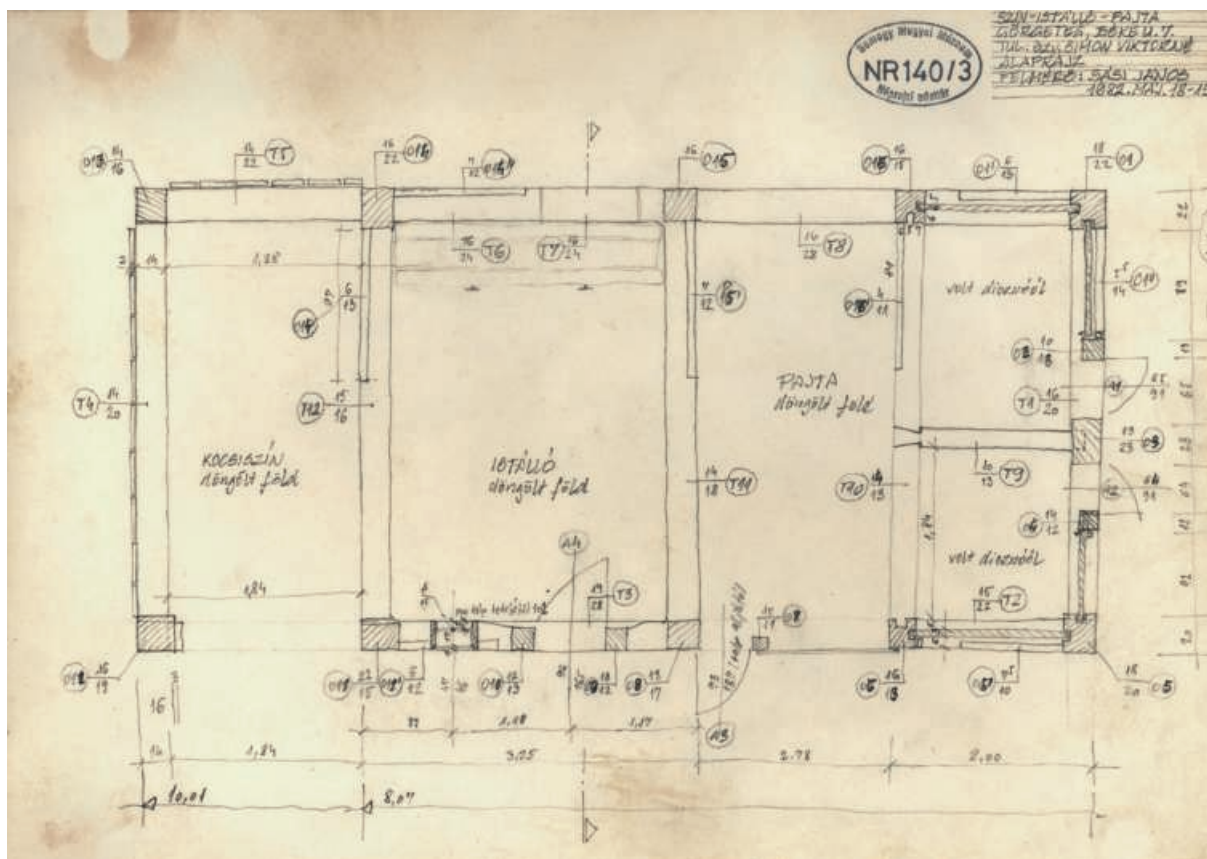
²² Pálóczi Horváth András 2005. évi gyűjtése szerint a 15–16. században az Alföldön a cölöpvázaz szerkezetű házak fordultak elő a legnagyobb arányban, ezen belül a legnagyobb csoportot a cölöpvázaz, tapasztott sövényfalú házak képviselték (két vagy háromszatú elrendezéssel). Ez a Dunántúlon is kedvelt építési mód volt, kivéve talán a nyugati erdős vidékeket. Muhi lelőhelyen az alapárkok hiánya, az egymástól távoli cölöplyukak jellemzők, ezért gondolhatunk a favázaz sárfal vagy a cölöpvázaz nádfal technikájára (Pálóczi 2005, 112-113.; 2013, 34.).

III. tábla. Hódoltságkori épület alaprajza paticcsal betöltött oszlophelyek alapján Kaposvár-Kertészet lelőhelyen
(Drónfotó és grafika: Balla Krisztián, objektumfotók: RRM)

IV. tábla. Hódoltságkori épület alaprajza paticcsal betöltött oszlophelyek alapján Kaposvár-Kertészeti lelőhelyen
(Drónfotó és grafika: Balla Krisztián, objektumfotók: RRM)

5. ábra. Szín-istálló-pajta épület alaprajza Görgetegen (Forrás: MúzeumDigitár)

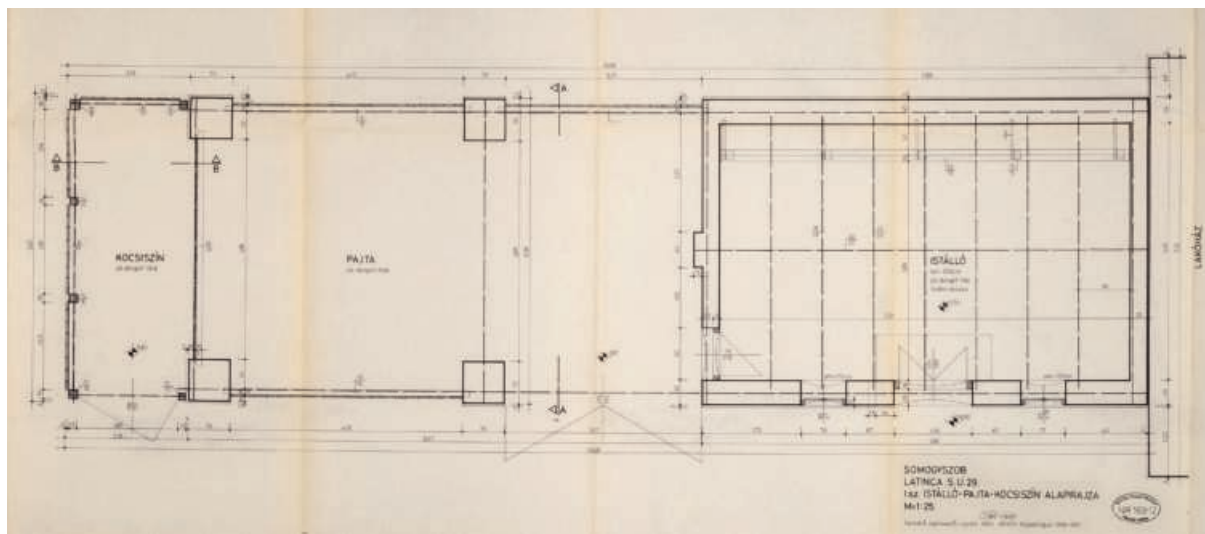
A nép építészetben ismert az ún. istállós csűr/pajta, amikor egy tető alatt több funkció egyesül: nemcsak gabona és takarmány tárolása-szárítása, hanem cséplés, azaz a szem kinyomtatása, továbbá állattartás folyt ugyanabban az épületben. A mecseki megosztott funkciójú (szálláshelyekkel rendelkező) települések ismertetésében Füzes Endre általában 8–10 m hosszú, 6–7 m széles pajtákról ír, amelyek lehetettek ennél kisebbek, nagyobbak is. E pajták fala még a 20. század elején rekesztéses sövényfal volt, később vert- vagy vályogfal. A tetőszerkezet szelemenés, a későbbiekben szarufás. A tetőszerkezet sátozott, zsúppal befedve. A pajtának nagy kétszárnyú kapuja volt, ezzel szemben a kisebb kaput ritkán használták. „Közvetlenül a pajtakapu bal oldalán kezdődött az istálló válaszfala, amelynek teteje gerendákkal, rudakkal, ráhalmazott szénával le volt padlászva.” Az istálló tehát külön zárt helyiséget alkotott a pajtán belül, két részre volt osztva egy rúddal, fala mentén jászollal. A pajta másik felében takarmányt és szalmát tartottak. Később, amikor a szállásokon kezdték végezni a szemnyerési munkát, ide hordták a csépeletlen gabonát. A pajtában tartották a mezőgazdasági eszközöket, ha elfért, a szekert is. Ha nem fért el, mellé (kocsi)színt építettek (Füzesi 1953, 93–94.).

Hasonló gyakorlatról ír Selmeczi K. Attila is északkelet-magyarországi példák alapján. Itt a csűrök alapja, fal-szerkezete változatos volt, a fa és más növényi nyersanyag mellett ismert a vályog, kő, tégl. A fa, illetve növényi

alapú falat is betapasztathatták. Ezen a vidéken a csűröknek közepén átjáró része volt (Selmeczi 1976, 126–129.). Somogy megyéből két, az előzőeknél feltehetően későbbi néprajzi példát, alaprajzot mutatok be a többfunkciós melléképület típusból (istálló-pajta-kocsiszín) (5–6. ábra).²³ A fentiekhez hasonlóan képzelhetjük el a kaposvári török kori épületet is.

Folytatva a 16. századi objektumok elemzését, feltűnik, hogy a fentebb bemutatott nagyméretű konstrukció területén belül helyezkedik el a 86. és 100. objektum, amelyekben szintén volt hódoltságkori balkáni jellegű, kézi korongolt kerámia, mint a nagypajta 3. számú oszlophelyének paticsos visszatöltésében. Lehetséges, hogy van időbeli eltérés a balkáni jellegű kerámiák időszakon belül is? Nem dönthető el, hogy az épület helyét használták tovább a hódoltság korában a tűzeset után. Vagy azért van balkáni jellegű kerámia az egyik oszlophely visszatöltésében, mert az alapterületen lévő korábbi gödröt bolygatták meg? A tudományos feldolgozás adhat választ a feltett kérdésekre.

23 5. ábra: Szín-istálló-pajta épület Görgetegen. Somogy megyei néprajzi adatár (NR) száma: 140.3. Felmérés, rajz: Sási János 1982. 6. ábra: Istálló-pajta-kocsiszín alaprajza Somogyszobon, NR.169.12. Felmérés, rajz: Sási János 1989–90. Forrás: MúzeumDigitár. Pisztora Zsófia muzeológusnak köszönöm, hogy a néprajzi adattár rajzallománya felhívta a figyelmemet!

6. ábra. Istálló-pajta-kocsiszín alaprajza Somogyuszobon (Forrás: MúzeumDigitár)

Az írott források alapján a lelőhely Kecel falu külterülete lehetett, a falut 1061-ben említik az írott források. A falu központja és temploma a Kapostól délre feltételezhető, de a település egy része átnyúlhatott a folyótól északra is. A középkorban fontos átkelő maradt gáttal, malommal, révvel. A település a török korban 1567-ben biztosan létezett, de részleges pusztulás érhetett. Talán ekkor települnek/telepítenek be délszlávokat a falu központjától távolabb lévő területre. 1622-ben *deserta*-ként (pusztának) jelölik a források. A 17. század végén lakott volt.²⁴

A balkáni jellegű kézi korongolt kerámia meglete nagyon fontos adat a korszak kutatásában, mert délszlávokat csak Kaposvártól K-re lévő területen említenek a források, ahonnan viszont régészeti leletanyagunk nincsen.

Kaposvár nyugati részén, az autószaalon építését megelőző feltárásunk bizonyította a Kapos-folyó menti, több korszakos lelőhely (40028 Kaposvár-Városi kertészet) kiterjedt voltát, ezért a közhiteles nyilvántartásban szereplő poligon (lelőhelyhatár) módosítását javasoltuk dél és DK-i irányban. Vélhetően a 61-es főút és a vasútvonaltól délre lévő, 40037 nyilvántartott lelőhellyel összetartoznak. Egyes régészeti korszakok (középső és késő neolitikum, középső bronzkor és kora újkor) kutatásában fontos, új adatokhoz jutottunk a feltárt jelenségek, leletek dokumentálása és értelmezése nyomán. Lelőhelyünk újabb példarra, hogy a városok még beépítetlen részei fontos régészeti örökséget rejtjenek.

A feltárás résztvevői: Somogyi Krisztina ásatásvezető régész, Molnár István, Kamper Loránd régészek, technikusok: Stunya Péter, Balla Krisztián, Papp Zoltán, Cserép Tamás. A drónfotókat és képtáblákat Balla Krisztián készítette, a geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte el.

Kaposvár–Deseda kemping (101768)

próbafeltárás és régészeti megfigyelés
Somogyi Krisztina

A „Kaposvár, hrsz.:0443/2 területen lévő DESEDA kemping átfogó rekonstrukciója” projekthez kapcsolódó próbafeltárást 2024. május 06–15. között végeztük el. A kemping északi, beépítetlen füves részén hét kutatóárkot nyitottunk meg 350 m² összterülettel, amelyből 245 m² volt régészeti érintettségű. A terület Kaposvár-Toponántól Ny-ra, a Deseda-víztározó DK-i partján lévő strand mellett található.

A MNM RI által végzett geofizikai felmérés kevés régészeti objektumot jelzett. Ehhez képest több, összesen 20 jelenség került elő, amelyek szórtan, illetve csoportokba rendeződve helyezkedtek el a 35–50 cm vastag humusz alatti barna szubhumuszban. Az enyhén lejtő domboldal keleti részén, a víztől legtávolabbi 6-7. szondák már üresnek bizonyultak. Összességében késő kelta, kora római és Árpád-kori településmaradványokra bukkantunk. A 3. szondában egy késő kelta kori gödör (11. str.) részletét bontottuk ki szép kerámiaanyaggal (például duzzadt peremű grafitos soványítású, fésűs díszű tárolóedény darabjaival, nagyméretű orsógommbal).

A római kori telephez egy kemencebokr, 4-5 gödör és egy árok tartozott. Az előtér-gödör és a kapcsolódó két kemence betöltése is nagymennyiségű, sokféle edényből származó, lekopott felületű kerámiát tartalmazott, amelyet Németh Péter Gergely a Kr. u. 1–2. századra keltezett. A 14. str. számú kemence (V. tábla 1.) fala – a kohókéhoz hasonló módon – teljesen szürkére égett volt, betöltésében a kerámián kívül két örlőkötőredéket, szürkére kiégett áglyenyomatos agyagfaldarabokat találtunk. A leletanyag másodlagos helyzetű lehetett, elképzelhető, hogy a használaton kívüli kemencét a település hulladékával tölték be. A 14. kemencéből faszenes földmintát gyűjtöttünk. A kora római kori telep nyomai biztosan a 2., 3. és 4. szondában kerültek felszínre. Az ásatás végén Jancsekity Gábor, önkéntes fémkeresős átnézte a földkupacokat, de

²⁴ Köszönöm Molnár István középkori régész kollégámnak a Kecel falura vonatkozó kiegészítést! Továbbá lásd 17. jegyzet!

csak néhány vastárgyat (késtöredéket, vas pálcá darabokat) talált. A szondák közti rész a magas fű miatt nem volt vizsgálható fémkeresővel. Az 1. számú gödör leletanyagának mosása során Baksics Gábor egy állatfigura töredékére lett figyelmes.²⁵

Az 1. gödör közepes méretű, kerekded, rézsűs falakkal szűkülő és ívelt aljú szemetesgödör, amelyből kevés szürke és vörös korongolt kerámia, kevés állatcsont került felszínre.²⁶ A kis agyagfigura halvány, kissé vöröses fehér színű, belseje világosszürke. Felszíne nagyon lekopott, a kézi elsimítás-formázás nyomai több helyen kivehetők. Lófigura lehetett, amelyből a tömör törzs teljesen megvan a mellső lábak, a nyak (és a sörény) indulásával és a hátsó lábak csonkjával. A farok letörött a farrésztől. A test a far felé kissé szélesedik és kétoldalt lesimították. A nyak alatti rész kissé profilált lehetett, de a jobb oldalon hiányos. Jól iszapolt, elvéve talán kerámiaüzalék vörös szemcséi látszanak az anyagában (V. tábla 2.).²⁷

Somogy megyéből egy további lófigura szerepel a leltárban Gölle-Cserepuszta lelőhelyről, amely egy felkantározott lovat ábrázoló, zöldessárga mázas kerámia, egyik füle letörött. Németh Péter Gergely szerint a 4. századra keltezhető és mécses töredéke lehetett.²⁸

A római korban széleskörű funkcióval rendelkeztek a kisméretű terrakotta figurák, amelyeket fogadalmi áldozatként, ajándékként helyeztek el templomokban, szentélyekben, illetve a házi szentélyekben. A zoomorf figurák gyakran az élő állatáldozatok helyettesítésére szolgáltak. Az állatalakú szobrocskák lehettek gyerekjátékok is (Varga 2020, 113–114.). Esetünkben nem dönthető el a tárgy eredeti funkciója. Nem tudjuk, szándékosan törték-e el, vagy eltörött a használat során. Helyben készíthették agyagból kézzel mintázva, biztosan nem öntőformával. Két albertfalvai példány üreges, negatív öntőmintával készült, eredetileg vörös festettek voltak. Az egyikben a nyeregtagaró plasztikus díszítése látható a lófigura farrészén, datálása Kr. e. 73–Kr. u. 250, valamivel nagyobb lehetett, mint a desedai szobrocska. A másik albertfalvai lelet egy finoman kidolgozott fejrész a Kr. u. 2. század végéről, amelyen a kantár is látszik (Varga 2020, 124. Fig. 6. 1., 4.). A bemutatott darabok keltezése megfelel az általunk feltárt település keltezésének.

Lóalakú figura ismert még Aquincum és Carnuntum lelőhelyekről (Varga 2020, 111–118.). Kuzsinszky Bálint három lóalakú agyagtárgyat közölt Aquincum (Óbudai Gázgyár) területéről, amelyeket a testen lévő lyuk miatt gyertyatartónak tekintett. Egyik darabon málhanyerget formáztak meg. Az S 12 jelű leleten a nyak magasabb része maradt meg sörényábrázolással. Lábai elsimított részek csupán egy-egy lyukkal. Varga N. szerint ez a darab lehe-

tett gyerekjáték is. Ennek a figurának (Kuzsinszky 1932, 353., 362. ábra 5.) a teste és mérete hasonlít legjobban desedai leletünkhöz. Az aquincumi példányok szórványleletek, anyaguk a feltárt kerámiához hasonló, helyi gyártmánynak tekinthetők.

Folytatva a próbafeltárás bemutatását, az ÉNy-i, a Deseda-patakhoz legközelebbi 1. szondában hasonló jellegű és betöltésű objektumok, vélhetően kút-gödörök voltak egymás mellett, amelyeket csak 150, illetve 190 cm mélységig tártunk fel. Az 5. objektumból kevés Árpád-kori kerámia, vastárgy és salak, egy darab fúvócsőtöredék került elő. A szomszédos gödör a vastárgyak, salak és a jelenség miatt szintén az Árpád-korra keltezhető, a jellegtelen kerámiatöredékek nem segítik a datálást.

A salak és fúvócső alapján vaskohászati tevékenység is történt a lelőhelyen, feltehetően a Deseda-völgyben elérhető gypvasércre alapozva. Ebben a tekintetben hasonló a szomszédos 43525 számú, borjúvágás-dűlői lelőhely, ahonnan terepbejárásból Árpád-kori kerámia és salak ismert. A két lelőhely összefüggése jelenleg terepbejárással nem vizsgálható.

A Deseda kempingben 2024–2025 folyamán régészeti megfigyelést végeztünk a próbafeltárástól délre lévő részen. A szennyvíz- és villanyvezetékek, a belső úthálózat és épületek kialakítása során régészeti jelenség nem került felszínre a használatban lévő, részben bolygatott területen. A kempingtől keletre kb. 200 méterre alakították ki a Kaposvár–Mernye 22 kV-os közcélú gerincvezeték földárkát a Borjúvágás-dűlő déli sarkában. Ezen a helyen sem találtunk régészeti objektumot vagy leletanyagot a megfigyelés során.

A próbafeltárás területét a tényleges építkezés nem érintette. A tervek szerint itt kempingezésre alkalmas területet alakítanak ki.

A feltárás munkatársai: Somogyi Krisztina ásatásvezető régész, Cserép Tamás, Balla Krisztián technikusok. A drónfotókat Balla Krisztián készítette, a geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte el. A megfigyelés további munkatársai: Papp Zoltán, Huszár Péter.

Şişecam Glasspackaging Hungary Kft. Üvegyár energiaellátásának kiépítésekor végzett régészeti megfigyelés

Kaposvár–Transzformátor állomás (80625)

Molnár István

Kaposváron, a Keleti Ipari Parkban épülő Şişecam Üvegyár energiaellátásának kiépítésekor régészeti megfigyelést biztosítottunk. A munkát 2024. június 11-én kezdtük meg, ekkor a Guba Sándor utcai transzformátortelep északkeleti része mellett az árokban 7 objektum folta volt megfigyelhető. A mély vezetékarokban több objektumból csak kerámiát tudtunk gyűjteni, csupán két objektum alja volt kibontható a vezetékarok alján. Ezeket a következő napon kiástuk, neolitikus korinak, a közép-európai vonaldíszes kerámia kultúrája időszakához tartozónak bizonyultak.

A feltáráson a múzeum dolgozói közül Németh Péter Gergely, Molnár István, Balla Krisztián, Papp Zoltán vett részt.

²⁵ Ezúton köszönöm a kollégák munkáját és segítségét!

²⁶ A gödör a 20–25 cm vastag humusz alatti barna agyagrétegben jelentkezett és a sárga lösz altalajba mélyedt. Betöltése: patics- és faszénzsemcsés, agyagos humuszos, alján egy foltnban faszenesebb volt. Átmérő: 170 cm, relatív mélység: 80 cm.

²⁷ Méretei: hossza: 9,3 cm, magassága a láb- és nyakcsont között: 5,3 cm, farrész szélessége: 3 cm és magassága: 3,8 cm, a törzs átm.: 2,8–3 cm, mellső lábcsonk átm.: 0,7–0,8 cm, a hátsóé: 2,1 cm. Leltári száma: R.2026.1.1. Leltározta: Somogyi Krisztina. Tárgyfotó: Balla Krisztián.

²⁸ Leltári szám: R.93.5.1. Hossza: 4,2 cm, szél.: 2,8 cm. Köszönöm Németh Péter Gergelynek az adatot, aki a tárgyat nyilvántartásba vette.

V. tábla. 1–2. Római kori (Kr. u. 1–2. század) kemence és lóalakú agyagfigura töredéke Kaposvár-Deseda kemping lelőhelyen. 3–7. Római kori, 4. századi temetkezések és sírmellékletek Kaposvár-Üvegyár lelőhelyen (Tárgyfotók: Balla Krisztián, terepi fotók: RRM)

Kaposvár, Kapos és a Deseda találkozásánál (39999)

Leletmentés

Molnár István

A Sîşecam Üveggyár energiaellátásához szükséges vezetékek ása során, a gyár és az északra lévő napelempark közti földúton 2024. szeptember 24-én csontok kerültek elő. A terület a Kapos-folyó és a Deseda-patak találkozásánál elnevezésű, nagyméretű, többkorszakos lelőhely északi részére esik. A helyszínen egymástól kb. 5 méterre két sír foltja látszott, amelyeket másnap bontottunk ki. A sírok római korinak bizonyultak, az egyikben egy nőt, a másikban egy gyermeket temettek el gazdag melléklettel. Az elhunytak mellé két-két edényt tettek, erszényükbe 52, illetve 13 db bronzpénzt – I. (Nagy) Constantinus (306–337) és II. Constantinus (337–361) érméit²⁹ – helyezték. Kisebbr bronz- és vastárgyak mellett gyűrűket, bronztűt, egy szép hagymafejes fibulát is találtunk a sírokban (V. tábla 3–7.).

A feltárás résztvevői: Molnár István régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Papp Zoltán technikusok

Zamárdi–Rétiföldek (20408)

Tervásatás

Balogh Csilla

Két év kihagyás után – a kutatási programunk 2023-ban és 2024-ben sem nyert támogatást a Nemzeti Kulturális Alap Örökségvédelmi Kollégiumától – 2025-ben magánszemélyi támogatásból folytatódott a jelenleg ismert legnagyobb kiterjedésű avar kori temető feltárása Zamárdi–Rétiföldeken. Július 28. és augusztus 25. között a Zamárdi-Belterület, 2490 hrsz-ú telken végeztünk kutatást, ahol a 2022-ben feltárt telekrészlet északi irányban bővítve 401 m²-nyi területen 53 objektum került elő (VI. tábla 1.). Közülük két gödör a vaskorra (késő Hallstatt vagy kora La Tène időszak), egy temetkezés a La Tène időszakba és 49 sír az avar korba tartozik. Egy árokszakaszt ismeretlen korúnak határoztunk meg, mivel leletanyagot nem tartalmazott.

A humusztalálás során a területről átlagosan 60–70 cm vastagságú földréteget munkagéppel távolítottunk el. Az altalaj a korábbi évek feltárásaihoz hasonlóan nagyon kemény, kötött, agyagos lösz volt, amelyben közvetlenül a nyelési munka után leginkább a sírok nyugati felére ráásott rablógödrök halványzürkés kevert foltja jelentkezett, majd hosszabb-rövidebb száradási idő után vált láthatóvá a barnássárga betöltésű sírfolt.

A feltárt avar kori temetkezések négy, kissé szabálytalan, É–D irányú sírsorban helyezkedtek el, néhány sír a sorok közé ékelődött (VI. tábla 1.). Egyes sírok kisebb mértékben vágta egymást: A 2828. sír északnyugati része vágta a 2829. sír délnyugati sarkát, hasonló stratigráfiát figyelhetünk meg a 2849. és a 2833. sírok esetében is.

Az avar kori sírokról általánosságban elmondható, hogy a többségük egyszerű aknasír volt, viszont valamennyi felnőtt sírja szokatlanul nagy (2,5–3×1,2–1,8 m) és mélynek (átlagos mélységük a jelenlegi felszíntől 2,4–3,5 m) bizonyult. A sírgödrök aljában a rövidebb oldalaknál ovális vagy hosszúkás beásások kerültek elő még

azokban a sírokban is, ahol koporsónak nem volt nyoma. Ebből arra következtethetünk, hogy míg kezdetben minden bizonnyal technikai oka volt a sírvégek lemélyítésének; a hazai kutatás által legelfogadottabb elképzelés szerint a koporsó leengedéséhez használt kötél könnyebb kihúzása céljából készültek. Ez egy idő után a temető használók körében a sírgödör megszokott kialakításává, vagyis szokássá vált.

Padkás (2839, 2847, 2849) és füles (2846 [VI. tábla 3.], 2833) sírok mellett egy sír (2828) cölöpös szerkezetű volt, míg két sírban (2824, 2850) a nyesett felszíntől kb. 40–60 cm-re a hosszoldalak mellett padka húzódott, és a padkába mélyedtek le a cölöplyukak (VI. tábla 2.).

A legtöbb sírban a halott eltemetése koporsóban történt, melyekre egyes esetekben a koporsóvasalások, a legtöbb esetben a talaj elszíneződése utalt. A sírok szokatlan mélységével hozható összefüggésbe, hogy a legtöbb sírnál a koporsó a sírgödör tengelyéhez képest elcsúszott tengellyel jelentkezett.

A sírok nagyrésze bolygatott, rabolt volt; a korábbi években is megfigyelt, kutatóaknás technikát használták. Két, közvetlenül egymás mellett lévő sírnál (2844, 2849) a sírfoltok szokatlanul hosszúak (kb. 3,8 m) voltak. A bontás során mindkét esetben az derült ki, hogy a sír csak a jelentkezési folt nyugati részén helyezkedik el, míg a sír keleti végénél egy kb. 1–1,2 m hosszú, de a nyesett felszíntől csak 20–40 cm mélységű, sekély beásás húzódik. Ennek magyarázata a sírsor alapján adható meg: E két sír nem pontosan az adott sírsorban került elő, hanem két sír között. Vagyis a sírokat szabályos sírsorban feltételező sírrablók a két sír általuk feltételezett helyére ástak rá, de mivel ott a temetkezéseket nem találták, nyugat felé bővítették sírkutató gödrüket és így találtak rá a sírokra. Mindkét sír egészére végül ráásva, azokat teljesen felforgatták.

A sírok között egy ló-lovas sírpár (2833-2832) került elő, a két gödör között mindössze kb. 20 cm távolság volt. A kutatott területre esett egy további lósír (2848; VII. tábla 1–2.), amelyhez tartozó embersír a szomszédos, még fel nem tárt 2489 hrsz-ú telken valószínűsíthető.

A két lósír a temető eddig feltárt lósírjaival megegyező formájú volt, vagyis viszonylag rövid és az embersírokkal megegyező szélességű mély akná, amelyek sarkainál a gödrök aljába mélyedő cölöplyukak kerültek elő (VII. tábla 1–2.). A kelet-dunántúli temetők esetében több helyen és itt Zamárdiban is megfigyeltük már, hogy a lókoponya orral előre egy patkó forma gödörben helyezkedik el, illetve a koponya alatt általában a lándzsa is előkerül. Ez alkalommal ehhez egy, tudomásunk szerint eddig máshol meg nem figyelt új jelenséget rögzítettünk. A lósírok gödrénél a keleti oldal alá benyúló patkóforma gödör a sír aljától kb. 40 cm magasságban lett a sírfalba bevájva, boltozata pedig ívelt volt. A két lósírnál a lóvázak bolygatottsága ellenére, de az *in situ* helyzetű nyakcsigolyák alapján megfigyelhető volt, hogy a sírban a lovak feje a sír aljától magasabban kialakított üreg alá feltámasztva feküdt. A lósírok és a 2832-eshez tartozó embersír mellékletei alapján mindkét lósír megásására a 7. század vége felé kerülhetett sor. Ezen részlet arra figyelmeztet, hogy a hasonló jellegű kialakított lósírok esetében a kisebb-nagyobb kialakításbeli eltéréseknek lehetnek kronológiai vonatkozásai.

²⁹ Meghatározás: Kamper Loránd (RRM)

1

2

3

VI. tábla. 1. Az avar kori temető 2025-ben feltárt része Zamárdi-Rétiföldek lelőhelyén.
2. Cölöpös szerkezetű sír (2850. sír). 3. Füles sír (2846. sír) az avar kori temetőben
(Drónfotó: Szatmári Sándor és Szatmári Csaba, objektumfotók: Balogh Csilla)

1

2

3

4

5

VII. tábla. 1-2. A 2848. számú lósír. 3. Kelta kori hamvasztásos sír. 4. A kelta kori sír edénymellékletei.
5. Bronz szitula és vastárgyak darabjai a hamvakon
(Objektumfotók: Balogh Csilla)

VIII. tábla. Fémleletek Somogy megyéből: 1. Kelta kori érme. 2. Késő császárkori érme. 3. Hadrianus ezüst denarius. 4-5. Hun kori cikádafibulák. 6. Ólombulla töredéke középkori pápai oklevélről. 7. 13. századi, szentet ábrázoló limoges-i ötvöstárgy. 8. I. Szulejmán aranypénze (Tárgyfotók: Balla Krisztián)

Az avar kori sírokban a rablás és bolygatás ellenére bőven maradt leletanyag. A feltárt terület déli harmadában elhelyezkedő sírok a 7. század középső harmadának jellegzetességeit hordozzák: II. germán állatstílussal díszített női csüngős övek, a hasonló díszítésű lábbelikhez tartozó szíjvégek és apró csatok, folytatott és rátétdíszes gyöngyök, galamszürke színű, korongolt kisebb edények fordulnak elő.

Ezen horizontba tartozó sírok között a legérdekesebb a 2763. sír volt. A sírba eltemetett 25–45 éves korú nő mellkasára egy vaspántos favödröt helyeztek, amelybe egy rossz minőségű ezüstlemezből préselt, pajzs és ketőspajzs alakú veretekkel díszített övet tekertek. A nő bal bokája mellé egy hosszú vaskést tettek, illetve itt került elő még a vödörben lévő veretekkel megegyező további két övveret és egy vaskos bronzcsat. Valószínű, hogy ezek is a vödörben elhelyezett öv tartozékai voltak eredetileg.

Észak felé haladva a sírokban az állatstílussal díszített veretek helyét trasszírozott és egyszerű, lemezből kinyírt veretek váltották fel. Több női sírban filigrándíszes, felhúzott lemezgömbös fülbevaló és fekete, illetve sárga kölesgyöngyökből fűzött, hosszú nyaklánc volt. Néhány sírban öntött, áttört bronzkorong került elő. E sírokat a leletek alapján a 7. század utolsó harmadában, a század vége felé ásták meg.

A feltárt terület régészetiileg teljesen fedettnek bizonyult, viszont a temető északi szélét nem értük el, részben a temetőrész extra sűrűsége, részben a sírgödrök szokatlanul nagy mérete és mélysége miatt.

Az avar kori temetkezéseken kívül, a feltárt terület déli szélénél egymástól kb. 10 m-re két, nagyméretű gödörkomplexum (2816, 2851) került elő, amelyekben nagy mennyiségben patics, égett állatcsont mellett kézzel formált kerámiát találtunk, többnyire jellegtelen, vastagfalú töredékeket. Néhány grafitos töredék és a jellegzetesebb peremtöredékek alapján az objektumokat előzetesen a késő Hallstatt/korai La Tène időszakból származónak határoztuk meg. A rájuk ázott avar kori sírok miatt mindkét objektum részben megsemmisült.

A 2844. avar sír felszedése és tisztítása során a sírakna délnyugati sarkánál egy szögletes beásás foltja jelentkezett (2854), ami kelta temetkezésnek bizonyult (VII. tábla 3.). A közel É–D tengelyű, négyzetes formájú, függőleges oldalú gödör alja egyenes volt. Északi oldalánál öt edény helyezkedett el: két nagyobb, urnaszerű edény, az egyik szájára ráfordítva egy korongolt tál és a két nagyobb edény közé beállítva három kisebb, füles bögre (VII. tábla 4.). Közvetlenül az edények mellett egy birka lábcsontjai heverték *in situ* helyzetben. A gödör délkeleti sarkában egy szétnyírt bronz szitula darabjai, összehajlított vastöredékek, talán egy olló, egy bronzfibula és egy tekert huzalból készült torques darabjai heverték egy kupacban, részben összerozsdásodva (VII. tábla 5.). Alattuk és mellettük szétszórott hamvak voltak. Az edényeket, illetve a fémleleteket *in situ* emeltük ki.

Az ásatás ebben az évben a Rippl-Rónai Vármegyei Hatókörű Városi Múzeum kutatásaként zajlott, a kutatási projekthez az elmúlt évekhez hasonlóan az Isztambul Medeniyet Egyetem Régészeti és Művészettörténeti Tanszéke, mint partnerintézmény csatlakozott. A feltárt terület felmérését az Archeoline Kft végezte el, míg a feltárás

során előkerült és a helyszínen megmosott embercsontot Dr. T. Rendes Katalin antropológus határozta meg. A leletanyag és az antropológiai anyag a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban kerül elhelyezésre.

Az ásatás munkatársai: Németh Krisztina (MNM-NRI, NRI Szombathelyi Regionális Iroda) és Erdősi László régészek, Huszár Péter ásatási technikus (RRM). A munkában az ELTE, a PTE, az SZTE és a PPKE régészhallgatói, valamint számos önkéntes vett részt.

Somogyszentpál–Töröktemető (48700)

Molnár István

Somogyszentpál–Töröktemető lelőhelyen találhatóak az egykori Varjaskéri templom romjai. Az egykori épületből mindössze a nyugati homlokzat viszonylag magas maradványa és a hozzá kapcsolódó két támpillér egy része maradt meg. Az állagmegóvársra és a terület rendezésére a Market Építő Zrt. ROM Vándor örökségmentő programja során került sor. A munkák előtt kisebb feltárást végeztünk, amelynek az volt a célja, hogy az építészeti tervekhez információkat szolgáltatassunk.

2024. április 17-én kezdtük meg a feltárást. A nagyjából 3×1,5 méter nagyságú 1. szelvényt az egykori nyugati bejáratnál jelöltük ki. A mai egyenetlen felszíntől kb. 50–80 cm mélységig bolygatott kevert réteget kellett el-távolítanunk, hogy elérjük a kapu alatti alapfalat, amelyet sajnos romboltak az újkorban az építőanyag kitermelésekor. A déli sarokban talált kétfényrnyi eredeti felület és a fal alsó részén megmaradt vakolat indulása jelölte ki a küszöb egykori szintjét. A kapu melletti falszakaszok erősen sérültek, de néhol még megfigyelhető volt egy ferde falsík, amely a keletre szélesedő bejárat nyoma. Ennek folytatását megtaláltuk a föld alatt, a küszöb szintje felett is. Az alapozás habarcsba falazott téglaléből, tégladarakból és kevés kődarabból készült.

A nyugati fal sarkain álló átlós helyzetű támpillérek csomkjai előtti és alatti területet egy-egy 2×1,5 méteres kutatószelvénnel vizsgáltuk. Az újkorban jórészt kitermelték a támpillérek alapozását is, de a maradványokból megállapítható, hogy egyszerre épültek a templom nyugati homlokzatával, a feltételezett toronnyal. A templom nyugati homlokzata és a támpillérek hasonló módon készültek, néhány kődarab is volt a habarcsba tett téglák között. A támpillérek 1–1,1 méter hosszúak voltak, míg az északnyugati alapozás alja 100, a délnyugatié 140 cm-rel volt mélyebben a küszöb egykori szintjénél (Kelemen et al 2025).

A feltáráson a múzeum dolgozói közül Molnár István, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Papp Zoltán vett részt.

Somogyvár–Kupavár (20405)

Molnár István

A Somogyvári Bencés Apátságánál tervezett munkák során a kolostornégyzettől északra lévő templom („temetőkapolna”) visszaépítését tervezik. A templom alapfalaiban maradt meg, az ezeken lévő műemléki téglák felső két sora látszik csak ki a földből. Az építés előtt szükség volt statikai vizsgálatra, ami 2024. december 19-én történt meg Cséfalvay Gyula építész jelenlétében. Mivel a vizs-

gálat földmunkával járt, régészeti megfigyelést végeztünk. A Somogyvári Önkormányzat dolgozói a segítségünkkel az alapfalak két pontján, a külső és belső oldalon is 0,5 m széles kutatószondát ástak.

Az alapfalak 130–140 cm szélesek. A templomhajó nyugati falának déli részén a három újkori téglasor alatt három sor habarcsos téglá, ez alatt sötét földrétegek között négy sorban tégladarabok voltak. Az eredeti alapozás kb. 65 cm mély, a szürkésbarna altalajba ásták. A szentélyben a három sor újkori téglá alatt hat sor habarcsba tett téglasor, alatta habarcsos sáv található. Az alapozás 60 cm mély, mellette kevert földrétegek voltak, tehát már nem a bolygatatlan altalajba áshatták. A templomnak így két építési periódusa valószínűsíthető, ahol a szentély későbbi lehet. A munka során nem találtunk régészeti korú, csak a 20. században bolygatott rétegeket.

A feltárás résztvevői: Molnár István régész, Huszár Péter technikus

Közösségi régészet, fémkeresős kutatások Kamper Loránd

2024 októbertől kezdődően kapott új lendületet a közösségi régészet a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum keretein belül. A téli faggyal és heves, hosszantartó esőzésektől sújtott időszakokat leszámítva igyekeztünk minden héten fémkeresős kutatást végezni. Kijelenthetjük, hogy 2025 év végéig megközelítőleg hatvan terepbejárást végeztünk, hiszen volt olyan hét is, amikor háromszor jutottunk ki a terepre.

Velünk tartottak önkénteseink is, akik közül többen hosszabb ideje kapcsolatban álltak a múzeummal. Önkéntes csapatunk „keménymagja” tucattal több tagot számlál. Elkísérnek minket a terepre, szűkebb pátriájukból jelzik számunkra, ha például a szántás régészeti leleteket fordított ki a földből. Az általuk talált tárgyakat eljuttatják hozzánk, ezzel felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak munkánkhoz. Önkénteseinknek köszönhetjük példának okáért a tökéletes állapotban fennmaradt I. Szulejmán aranypénzt (VIII. tábla 9.)³⁰, valamint a szintén kivételesen jó állapotú Domitianus érmét is, amely állandó kiállításunkban kapott helyet.

A kutatások során elsősorban Somogy vármegye római kori lelőhelyeire helyeztük a hangsúlyt, a terepbejárások többségére a Kapos völgyében, Nyugat-Somogy vízfolyásai, illetve a Dráva mentén került sor. A leletanyag legnagyobb hányadát a kerámiaanyag teszi ki, ezek között időnként kiváló minőségű terra sigillata töredékeket is találunk. Hasonlóan kiemelkedő számban gyűjtöttünk római kori pénzérméket, amelyek többsége a Constantinus-dinasztia idejéből származó kisbronz. Azonban különleges és ritka leletekre is bukkantunk, többek között Hadrianus császár ezüst denariusára (VIII. tábla 3.)³¹ vagy egy késő köztársaságkori ezüstpénzre, amelyet a Kr. e. 80-as években vertek görög stílusban *Dyrrhachium* (Durrës, Albánia) városában (VIII. tábla 2.). Ezekon kívül előfordulnak a mindennapi élet használati tárgyai: fibulák, szerszámtöredékek, üveg poharak talpai, olajmécsesek, kulcsok stb.

Mindezek mellett egyéb korok emlékeit is megtalálja a fémkereső. Így találtunk már bronzkori díszveretet és hajtűt, kelta pénzt (VIII. tábla 1.), ezüstgyűrűt és bronz állatfigurát, hun kori cikáda fibulákat (VIII. tábla 4–5.),³² továbbá Árpád-kori pénzérméket (IV. Béla és V. István szlavón dénárját), középkori pápai oklevélről származó olombullát (VIII. tábla 6.),³³ 13. századi, szentet ábrázoló, limoges-i ötvöstárgyat (VIII. tábla 7.),³⁴ késő középkori plombákat, kora újkori gyűrűt (VIII. tábla 8.),³⁵ számszerű nyílhegyet és sok egyéb régészeti korú tárgyat.

Közösségi régészeti tevékenységünket tovább kívánjuk folytatni, így közelebb hozhatjuk szakmánkat a közönséghez, és gyakrabban mutathatjuk be a somogyi föld kincseit.

Késő bronzkori depóleletek Somogy megyében

Leletmentés

Somogyi Krisztina

Somogy megye DK-i részén 2024 januárjában késő bronzkori fém tárgyak kerültek felszínre, amelyekről Pál-Kőrösi Zoltán budapesti lakos értesítette Varga Máté régészt. A pontos lelőhelyet örökségvédelmi szempontok miatt nem közlöm. A bejelentővel közösen helyszínelünk és végeztünk fémkeresős kutatást. Egy vízfolyáshoz közeli árvízmentes kiemelkedésen kutattunk, ahol a fém tárgyak mellett szóróványosan őskori, késő bronzkori kerámiatöredékekre bukkantunk. Ez alapján a területen létezhetett egy késő bronzkori település is, ehhez kapcsolódhatott a depólelet. (Vagyis nem az egykori lakóhelytől távol rejtették el.)

Három alkalommal végeztünk fémkeresős kutatást, hogy a munkagéppel széthúzott leletegyüttes minél több tárgyát begyűjthessük. A leleteket tengelyhez rajzoltam, a rajztengely végpontjait GPS koordinátákkal rögzítettük. Az összesítőterkép alapján a tárgyak 25×15 m-es területen szóródtak szét.

2024-ben összesen 26 db fém tárgy és 16 db kerámiatöredék került elő kb. 22×11 m-es ovális alapterületű részen 5–25 cm mélységben. A második kutatás néhány méterrel terjesztette ki a leletszóródás területét és további 18 db tárgyat eredményezett. Ekkor öt lelet már 30–40 cm mélységben került elő. A harmadik alkalommal kis szelvényt nyitottunk a depó eredeti helyének megtalálása céljából a feltételezett mag, a legmélyebben lévő leletek helyén. Szabálytalan, 'L' alakú (2 m és 1,5 m hosszú szakaszokkal) szelvényt ástunk ki. A humusz alatt sárgásbarna, foltos homokos talajt figyeltünk meg. A szelvény kiásásakor és attól keletre kb. 3 m-re 24 db edénytöredéket gyűjtöttünk (jellegtelen őskori, bronzkori, késő bronzkori, egy db római vagy középkori kerámiát) és csupán négy további fém tárgyat (48–51. számúakat) találtunk elszórtan. Megfigyeléseink alapján a leletegyüttes eredeti helye elpusztult, és az elrejtés leletkörülményeit sem tudjuk rekonstruálni.

30 Leltári szám: RRM.NGY.2025.4.1. Halász József ajándéka.

31 Leltári szám: RRM.NGY.2025.13.1.

32 Leltári szám: RRM.R.2025.2.1. Az ezüst fibula Lipők János, a bronz cikáda fibula Huszár Péter ajándéka.

33 Leltári szám: RRM.R.2025.2.2. Bertók Szabolcs ajándéka.

34 Leltári szám: RRM.R.2025.2.3. Kalmár Péter ajándéka.

35 Leltári szám: RRM.R.2025.3.2. Halász József ajándéka.

A kerámia- és a fémleletek kora megegyezik, a késő bronzkorra (urnamezős kultúra) keltezhető. A *kincslelet a kurdi típusú kincshorizontba (HaA1) tartozik*³⁶, összesen 51 db tárgyat gyűjtöttük össze.³⁷ Részei a következők: ép alszárnyasbalta (IX. tábla 1.), három baltatöredék (egyik tokosbalta), egy ártöredék, 7 db öntőlepenyődarab, egy kisebb öntecs és egy-két olvadék, egy lándzsatöredék, egy majdnem ép sarló és 12 sarlótöredék, egy fűrészlappal, egy túlított feje rovátkolással díszítve, egy ép díszítetlen karperec. Nem meghatározható típusú öntött tárgyak darabjai (4 db).

A leletegyüttes egyelőre párhuzam nélküli darabja kettő hasonló felépítésű 'csüngő', felső végén ovális, átlukasztott karikával (IX. tábla 2–3.). Az áttörés, amelybe vélhetően más tárgyat illesztettek, eltérő a két példányon. A tárgy alsó része pálcá alakú, amelyen oldalirányban 2-2 „tüske” helyezkedik el. A pálcácska alsó vége letörtött. E tárgytípus funkciójának kiderítése további kutatásokat igényel, esetleg lőszerszámmal, kocsival lehet kapcsolatos?

A depólelet jellegzetes alkotóelemei a vékony lemez-töredékek (13 db), némelyiken szegecs, illetve átlukasztások vannak, egyes esetekben egymásra voltak hajtogatva vagy összeszegecselve (IX. tábla 6.). A lemezeket szétszaggatták, levágták. Egy részük edényhez tartozhatott. Hét darabon ún. Buckelo díszítés van. Ez hátulról kidomborított hólyagos díszítést (IX. tábla 5.) jelent, amelyeket ugyanilyen technikával készített bordákkal és pontsorokkal (IX. tábla 4.) egészítettek ki. Beponcolt pontsorok és a hólyagdíszek jellemzők a korszak (kialakuló és korai urnamezős időszak, Bz D–Ha A1) depóleleteiben a Dél-Dunántúlon, például lábszárvédőkön (Lengyeltői V. kincslelet) vagy sisakon, páncélon (Honti–Jankovits 2016, 77.).

Résztvevők: Somogyi Krisztina régész, Papp Zoltán, Huszár Péter technikusok, Pál-Kőrösi Zoltán a lelet megtalálóját, Varga Máté, Kamper Loránd régészek, Jancsek György és Kiss László önkéntes fémkeresők, Kovács Kornél önkéntes

2025-ben újabb késő bronzkori kincslelettel gazdagodott a Rippl-Rónai Múzeum gyűjteménye, amelynek ismeretek a leletkörülményei, hiszen hiteles megfigyelés során dokumentáltuk és tártuk fel. Jellege egészen más, mint a másik együttesé, mert főként eszközökből, szerszámokból áll és biztosan edényben rejtették el.

2025 tavaszán Bognár Zoltán, a múzeummal évtizedek óta együttműködő lakos telefonon értesített, hogy bronztárgyakra bukkant a megye ÉK-i részén. Kilenc darab tárgyat szedett össze, amelyeket munkagép mozdított ki eredeti helyükről. Másnap elutaztunk a területre, amely-

nek pontos helyét a további, tervezett kutatások miatt nem kívánom közölni.

Kisméretű szelvényt, gödröt (1×0,8 m) nyitottunk a fémkeresővel rögzített helyen, és kézzel ástuk ki a humuszt. A barna agyag alatt és a humusz találkozásánál jelentkezett a depólelet in situ része a jelenlegi felszínhez képest 30–38 cm mélységben. A bontás során számos őskori edénytöredék és kevés csont került elő.

A depóleletet tartalmazó edény sötétszürke, szűkülő nyakú és kiöblösödő vállú volt. Legnagyobb kiterjedése: 40×35 cm, az edényalj: 30×30 cm. A közepes megtartású edény a sárga homok alatt mélyedt. A bontás során az in situ tárgyakat 10-es számmal kezdtük el számozni. Minden tárgy kapott számot, a bontási 'szinteket' fotóztuk, rajzoltuk. A bontásról és a felszedésről videót készítettünk.

A *depólelet a kurdi típusú kincshorizontba tartozik*, összesen 71 db tárgyat számlál.³⁸ Túlnyomórészt különféle képpen díszített, fűles (15 db) és fül nélküli (11 db és 3 db töredékes balta) tokos baltákat tartalmaz, amelyeket jórészt lefelé fordítva vagy ferdén, fektetve helyeztek bele az edénybe (IX. tábla 7.). 10 db eltérő méretű szárnyasbalta, illetve töredéke, 2 db ún. alszárnyasbalta, egy további baltatöredék, egy tokos véső, egy ár, két ép sarló és hat db sarlótöredék tartozik a leletegyüttesbe, a sarlók többsége díszített. Izgalmas része a leleteknek három, különféle korból származó töredék. Hat lándzsából háromnak csak a köpűje van meg, a többi eltérő mértékben hiányos példány. Az edényben még két kisebb öntecset és nyolc nagyobb, súlyosabb öntőlepenyődarabot helyeztek el, utóbbiakat még a megszilárdulás előtt darabolták fel (IX. tábla 8.). A legtöbb tárgyon szándékos rongálás (törés, meghajlítás stb.) vagy másodlagos használat nyomai látszanak.

A felszínen kerámiát is gyűjtöttünk, de a teljes terepbejárásra a leletmentéskor nem került sor. Fémkeresővel jelentős területet kutattunk át, de csak egyetlen római kori érmet találtunk, amely Huszár Péter meghatározása alapján Licinius (308–324) korabeli, Sisciából, Jupiter madárral.³⁹ A vízfolyás túlsó oldalán lévő dombháton nyílvántartott lelőhely található, ahol a depólelettel egykorú késő bronzkori (urnamezős kultúra) település maradványai vannak.

A leletmentés résztvevői: Somogyi Krisztina régész, Balla Krisztián, Papp Zoltán, Huszár Péter technikusok, Bognár Zoltán leletbejelentő

36 Az alszárnyasbalta, ún. Pseudolappenbeile (IX. tábla 1.) és a kisméretű sarló kissé későbbi datálást (Kr. e. 11. század) is megenged Honti Szilvia véleménye szerint. Kiegészítését ezúton köszönöm! A lengyeltői V. kincs néhány tárgytípusának használata szintén átnyúlik a középső urnamezős időszakba, a Gyermely-kincshorizontba (Kr. e. 12–11. század) (Honti–Jankovits 2022, 158.). A szakirodalomra Jankovits Katalin hívta fel a figyelmemet.

37 A leletegyüttest Horváth Péter restaurálta (RRM). Munkáját ezúton köszönöm! A leltározatlan depólelet megtekinthető a „Kincset érő históriák” című állandó kiállításon a Rippl-Rónai téri épületben.

38 A leletegyüttes jelenleg restaurálatlan és leltározatlan.

39 Leltári száma: NGY.2025.15.1. Leltározta: Kamper Loránd. Fémkeresés és fotók: Papp Zoltán. Fotók és terepi rajz: Balla Krisztián. Köszönöm Bognár Zoltán és munkatársaim segítségét!

IX. tábla. Késő bronzkori depóleletek (kurdi típus) Somogy megyéből
(Tárgyfotók: Balla Krisztián, terepi fotók: RRM)

Irodalom

- BARNA, J. 2017: The Formation of the Lengyel culture in South-Western Transdanubia. (Ed.: Jerem, E. – W. Meid). *Archaeolingua*. Budapest
- BÁNYFI, E. ET AL. 2014: Bánffy, E. – Zalai-Gaál, I. – Marton, T. – Oross, K. – Oszlós, A. – Petrasch, J.: Das Sárköz im südongarischen Donaugebiet – ein Korridor zwischen dem Balkan und Mitteleuropa im 6.–5. Jt. v. Chr. In: W. Schier and F. Draşovean (eds.), *The Neolithic and Eneolithic in southeast Europe. New approaches to dating and cultural dynamics in the 6th to 4th millennium BC*. Rahden: Marie Leidorf. 347–368.
- BONDÁR, M. – HONTI, SZ. – KISS, V. 2000: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (1992–1999). Előzetes jelentés I. (The preceding archaeological excavation of the planing M7 highway in County Somogy (1992–1999). Preliminary report I. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 14 (2000) 93–114.
- BONDÁR, M. – SOMOGYI, K. 2023: A temetkezések katalógusa. Somogy vármegye. In: Bondár 2023: 181–261. https://doi.org/10.62150/BM.KRT.2023_03
- BONDÁR, M. 2023: Késő rézkori temetkezések régészeti és bioarcheológiai elemzése. (Szerk.: Bondár, M.) *Archaeological and Bioarchaeological Studies on Late Copper Age Burials*. (M. Bondár (ed.). *Archeolingua*. Budapest <https://doi.org/10.62150/BM.KRT.2023>
- FÜZES, E. 1956: Adatok a mecseki megosztott településekhez. *Baranya Megyei Múzeumok Évkönyve* 23 82–101.
- GLÄSER, R. 1993: Die Linienbandkeramik in Transdanubien. Beiträge zu ihrer Chronologie und Entstehung. Doctoral thesis. Heidelberg
- GLÄSER, R. – REGENYE, J. 1989: A vonaldíszes kerámia és a lengyeli kultúra telepe Kúpon (Siedlung der Linienbandkeramik und der Lengyel-Kultur in Kúp). *Veszprémi történelmi tár* 2. Veszprém, 1989. 18–33.
- HONTI, SZ. 1994: Neue Angaben zur Geschichte der Kultur der transdanubischen inkrustierten Keramik im Komitat Somogy. *Zalai Múzeum* 5 (1994) 173–188.
- HONTI, SZ. – JANKOVITS, K. 2016: A New Grave from the Late Bronze Age Hoard found at Lengyeltóti in Southern Transdanubia. *Communications Archaeologicae Hungariae* (2015–2016) 71–86. <https://doi.org/10.54640/CAH.2016.71>
- HONTI, SZ. – JANKOVITS, K. 2022: The warrior aristocracy of the Late Bronze Age Urnfield Period in County Somogy, south-western Transdanubia. The Lengyeltóti V hoard (County Somogy/Hungary). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 73/2 (2022) 143–162. <https://doi.org/10.1556/072.2022.00012>
- HONTI, SZ. – KISS, V. 1996: Középső bronzkori leletek Somogy megyéből (Middle bronze age finds from Somogy county). *Somogyi Múzeumok Közleményei* 12 (1996) 17–38.
- HORVÁTH, L. – KALICZ, N. 2001: Újkőkori település feltárása Petriventén (Zala megye) (Excavation of a Neolithic site at Petrivente, Zala County). In: Kisfaludi J. (szerk.): *Régészeti Kutatások Magyarországon. Archaeological Investigations in Hungary 2001* (2003). Budapest, 5–29.
- HORVÁTH, T. 2014: The Prehistoric settlement at Balatonőszöd-Temetői-dűlő. The Middle Copper Age, the Late Copper Age and Early Bronze Age occupation. *Varia Archaeologica Hungarica* 29. Budapest
- KALICZ, N. – MAKKAY, J. 1972: A neolitikus Sopot–Bicske kultúra (Die neolithische Sopot–Bicske-Kultur). *Archaeológiai Értesítő* 99 (1972) 3–14.
- KALICZ ET AL. 2007: Kalicz, N. – Kreiter, E. – Tokai, M. Z.: Die Rolle der Sopot-Kultur in der Entstehung der Lengyel-Kultur auf Grund der neuen Ausgrabungen in Südwestungarn. In: Kozłowski, J. K. – Raczky, P. (eds): *The Lengyel, Polgár and Related Cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 29–47.
- KELEMEN, B. Z. – MOLNÁR, I. – STIBRÁNYI, M. 2025: A varjaskéri templomrom kutatása, állagmegóvása. *Magyar Régészet*. 2025 Tavaszi. 31–37.
- KISS, V. 2012: Middle Bronze Age encrusted pottery in Western Hungary. *Varia Archaeologica Hungarica* 27. Budapest. *Archaeolingua*
- KISS, V. – SEBŐK, K. 2007: Balatonszemes-Bagódomb. In: Belényesi, K. – Honti, Sz. – Kiss, V. (Szerk.): *Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete*. Budapest, 113–118.
- KISS, V. – SOMOGYI, K. 2004: Újabb adatok a mészbetétes kerámia kultúrája telepéről. Előzetes jelentés a Kaposvár-61-es út 1. lelőhely középső bronzkori településéről (Recent data on the settlements of Encrusted pottery culture: preliminary report on the middle bronze age settlement of Kaposvár-Route 61, site No. 1.). In: MOMOSZ II. Őskoros kutatók II. Összejövetelének konferenciakötete. Debrecen, 93–107.
- KOVÁCS, Gy. 2023: Balkániai a hódoltságkori Dél-Dunántúlon – a régészet tanúsága. In: K. Németh, A. – Máthé, G. (Szerk.): *A rác/balkáni népesség településtörténete és anyagi kultúrája a hódoltságkori Dél-Dunántúlon. A Wosinsky Mór Múzeumban 2021. szeptember 21-én rendezett konferencia előadásai*. Szekszárd, 79–104. <https://doi.org/10.61832/wok1.2023.05>
- KÖLTŐ, L. – BAJZIK, A. 2008: Kora Árpád-kori temetőrészlet egy kaposvári lakóparkban. Előzetes jelentés az Ezüsthárs lakópark közműberuházások által érintett területének régészeti feltárásáról. *Somogy Megyei Múzeumok Közleményei* 18 (2008) 171–224.
- KUZYNSZKY, B. 1932: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban. Das grosse römische Töpferviertel in Aquincum bei Budapest. *Budapest Régiségei* 11 (1932) 1–426.
- KVASSAY, J. – KISS, V. – BONDÁR, M. 2004: Őskori és középkori település emlékei Zalaegerszeg-Ságod-Bekeháza lelőhelyen (Prähistorische und mittelalterliche Siedlungsreste von Zalaegerszeg-Ságod-Bekeháza). *Zalai Múzeumok* 13 (2004) 113–175.
- MAKKAY, J. 1970: A kőkor és rézkor Fejér megyében. In: Fitz, J. (Szerk.): *Fejér megye története 1. Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig*. Székesfehérvár, 9–52.
- MARTON, T. – OROSS, K. 2009: Reconstructing Space in a Familiar World: the Formation of Late LBK Settlements in Central Transdanubia. In: Kozłowski, J. K. (Ed.): *Interactions between Different Models of Neolithization North of the Central European Agro-Ecological Barrier*, 5 Prace Komisji Prehistorii Karpat, Polska Akademia Umiejętności. Kraków, 51–73.

- OROSS ET AL. 2016: Oross, K. – Osztás, A. – Marton, T. – Köhler, K. – Ódor, J. – Szécsényi-Nagy, A. – Bánffy, E. – Alt, K. W. – Bronk Ramsey, Ch. – Kromer, B. – Bayliss, A. – Hamilton, D. – A. Whittle: Midlife changes: the Sopot burial ground at Alsónyék. *Bericht RGK 94*, 2013 (2016) 151–178.
- OROSS ET AL. 2023: A Baden-komplexum síregyütteseinek abszolút kormeghatározása a Kárpát-medence nyugati területein (The absolute chronological dating of the funerary contexts of the Baden complex in the western Carpathian Basin). In: Bondár 2023: 493–556. https://doi.org/10.62150/BM.KRT.2023_10
- PÁLÓCZI, H. A. 2005: Az alföldi késő középkori lakóház: vázszerkezetek és falazatok. In: Hagomány és változás a népi kultúrában. Tanulmányok a hatvan esztendő Dám László tiszteletére. (Szerk.: SZABÓ Sarolta.) Nyíregyháza, 95–139.
- PÁLÓCZI, H. A. 2013: A középkori alföldi lakóház és telek a szentkirályi ásatási eredmények alapján. In: Mészáros Márta (Szerk.): Jászkunság kutatása 2012. Legújabb eredmények a Jászkunság régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi kutatásában. Kiskunfélegyháza, 29–41.
- PETŐ, R. 1998: A Dunántúli vonaldíszes kultúra Somogy megyében. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest
- REGENYE, J. 1994: Die Funde der Sopot-Kultur in Ajka. *Jósa András Múzeum Évkönyve 36* (1994) 203–219.
- REGENYE, J. 1996: A Sopot-kultúra lelőhelyei a Balaton-felvidéken. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (1996) 23–42. <https://doi.org/10.54640/CAH.1996.23>
- REGENYE, J. 2003: Kultikus leletek Kaposvár-Gyertyános neolitikus lelőhely anyagában. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Archaeologica 9* (2003) 71–79.
- SELMECZI, K. A. 1976: Csűrös építkezés és gazdálkodás Észak-Magyarországon. Műveltség és hagyomány. *Studia Ethnologica Hungariae et Centralis ac Orientalis Europe XVIII*. Debrecen
- SOMOGYI, K. 2004: A Balaton-Lasinja-kultúra leletanyaga Somogy megyében (Die Funde der Balaton-Lasinja-Kultur im Komitat Somogy). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2004) 5–48. <https://doi.org/10.54640/CAH.2000.5>
- VARGA, N. 2020: Terracotta figurines from Albertfalva and Lágymányos. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (2020) 103–133. <https://doi.org/10.54640/CAH.2020.103>
- ZSÓK ET AL 2012: Zsók, I. – Szakmány, Gy. – Kreiter, A. – Marton, T.: A balatonszárszói újkőkori kerámia leletgyűjtés archeometriai vizsgálata. Archaeometric analyses of Neolithic ceramics from Balatonszárszó. In: (Szerk.: Kreiter, A. – Pető, A. – Tugya, B.) Környezet – Ember – Kultúra. A természettudományok és a régészet párbeszéde. (Environment – Human – Culture. Dialogue between applied sciences and archaeology). Budapest, 411–422.

